



IPA Civil Society Facility and Media Programme 2014,
Support to Civil Society Organisations under the Civil Society Facility and Media Freedom Action 2014

- Проценка на мултикултурализмот
на локално ниво
во Република Македонија



A project implemented by the Association for Democratic Initiatives
and its partners

Проценка на мултикултурализмот на локално ниво
во Република Македонија

Автори:

Девелопмент Солушнс

Ристо Карајков

Марија Димитровска

со

Флорина Емини

Енис Бафтијари

Елена Десковска

Марија Санчевска

Дизајн и Печат:

Контура ДОО

Тираж:

900 Копии

Превод:

Еко Трејд ДООЕЛ

Оваа публикација е изготвена со финансиска помош на Европската Унија. Содржината на публикацијата е единствена одговорност на Асоцијација за Демократски Иницијативи и на никаков начин не може да се смета дека ги одразува гледиштата на Европската Унија.

Проценка на мултикултурализмот на локално ниво во Република Македонија

**Гостивар
2016**

CIP - Каталогизација во публикација
Национална и универзитетска библиотека "Св. Климент Охридски", Скопје

323.1:352(497.7)

ПРОЦЕНКА на мултикултурализмот на локално ниво во Република
Македонија / [Ристо Карајков ... и др.]. - Гостивар : Асоцијација за
Демократски Иницијативи, 2017. - 156 стр. ; 24 см

Текст на мак. и алб. јазик. - Содржи и: Vlerësimi i
multikulturalizmit në nivel lokal në Republikën e Maqedonisë

ISBN 978-9989-133-23-7

1. Карајков, Ристо [автор]

а) Локална самоуправа - Меѓуетнички односи - Унапредување -
Македонија б) Мултикултурализам - Македонија

COBISS.MK-ID 102806282

Содржина



Листа на кратенки	{ 6 }
Извршно резиме	{ 7 }
1. Вовед	{ 15 }
2. Анализа на мултикултурни политики и практики	{ 17 }
2.1 Методологија	{ 17 }
2.2 Комисии за односи меѓу заедниците	{ 18 }
2.2.1 Правна рамка	{ 19 }
2.2.2 Функционирање	{ 19 }
2.3 Интегрирано образование	{ 22 }
2.4 Граѓански сектор	{ 23 }
3. Сегашни услови во целните општини	{ 25 }
3.1 Општина Брвеница	{ 25 }
Стратегија	{ 26 }
Увид од релевантни чинители	{ 29 }
3.2 Општина Врапчиште	{ 33 }
Стратегија	{ 34 }
Увид од релевантни чинители	{ 36 }
3.3 Општина Гостивар	{ 37 }
Стратегија	{ 38 }
Увид од релевантни чинители	{ 40 }
3.4 Општина Јегуновце	{ 43 }
Стратегија	{ 44 }
Увид од релевантни чинители	{ 46 }
3.5 Општина Кичево	{ 49 }
Стратегија	{ 50 }
Увид од релевантни чинители	{ 52 }
3.6 Општина Тетово	{ 55 }
Стратегија	{ 57 }
Увид од релевантни чинители	{ 60 }
3.7 Општина Куманово	{ 63 }
Увид од релевантни чинители	{ 64 }
3.8 Општина Маврово и Ростуше	{ 67 }
Увид од релевантни чинители	{ 67 }
3.9 Општина Струга	{ 69 }
4. Заклучоци и препораки	{ 71 }
Библиографија	{ 75 }
Прилог 1. Листа на интервјуирани испитаници	{ 77 }
Анекс 2. Организирани дебати	{ 81 }

Листа на кратенки



ОРД	Охридски рамковен договор
КОМЗ	Комисија за односи меѓу заедниците
ИРЗ	Институт за развој на заедницата
СИОФА	Секретаријат за спроведување на Охридскиот рамковен договор
ОБСЕ	Организација за безбедност и соработка во Европа
ЕИМ	Европски институт за мир
АОПЗ	Агенција за остварување на правата на заедниците
МОН	Министерство за образование и наука
ГО	Граѓанска организација
АДИ	Асоцијација за демократски иницијативи
ФН	Мултиетничко здружение Флоренс Најтингејл

Извршно резиме



Република Македонија во изминативе години помина низ длабоки политички, социјални, културни и институционални промени. Охридскиот рамковен договор (ОРД) од 2001 година и законските измени кои произлегоа од неговата имплементација ги институционализира основите на меѓуетничката стабилност и напредокот во примената на правата на етничките заедници, налагајќи нови, мултикултурни вредности во општеството.

Посебно е значајно во склад со меѓународните стандарди, локалните власти да ја превземат одговорноста за спроведување на локалните јавни политики, т.е. да се залагаат за промоција на демократската култура заснована на почитување на човековите и малцинските права и владеење на правото, при што особено да заземат проактивен став кон унапредување на меѓуетничкиот дијалог и соработка.

Локалните стратешки документи за унапредување на меѓукултурното разбирање (усвоени во 6 општини - Брвеница, Врапчиште, Гостивар, Јегуновце, Кичево и Тетово) во текот на 2014 година, претставуваат прв ваков вид во нашата земја и се позитивен пример и модел за дефинирање на стратешката рамка и заложба на општините за унапредување на соживотот и толеранцијата.

Оттука, целта на овој извештај е да се презентира напредокот во спроведувањето на локалните стратегии во сите шест општини и истовремено да се вклучат три “нови” општини – Куманово, Маврово и Ростуше и Струга во анализа на локалните капацитети, политики и практики во врска со промоцијата и интеграцијата на концептот на мултикултурализам.

Извештајот посочува дека меѓуетничките односи во целните општини, генерално се сметаат за стабилни. Еден од клучните проблеми во однос на меѓуетничките односи е социјалната дистанца и сегрегација кај возрасните и кај младите луѓе. И покрај тврдењата за соработка и комуникација, постојната комуникација се базира на прагматизам, а контактите во приватната сфера се избегнуваат.

Спроведувањето на стратешките цели од усвоените стратегии за подобрување на меѓукултурното разбирање/дијалог во општините Брвеница, Врапчиште, Гостивар, Јегуновце, Кичево и Тетово е во тек, со различна динамика и ефикасност. Главните пречки за спроведување на предвидените активности се поврзани со недостатокот на финансиски средства на општинските власти. Ова особено се однесува на организирање активности, како што се заеднички културни манифестации, фестивали, како и обезбедување поддршка на локалните граѓански организации за спроведување на иницијативи за промоција на мултикултурализмот во општините.

Комисиите за односи меѓу заедниците, генерално работат во рамките на мандатот предвиден со правната рамка. Сепак, анализата на нивните активности, покажува дека овие тела не ги користат целосно нивните капацитети за интервенција во сферата на меѓуетничките односи, како и вклученост во иницирањето и спроведувањето на активностите за развој на мултикултурализмот.



Еден аспект особено е исполнет со пречки во процесот на спроведување - надминување на јазичните бариери меѓу граѓаните од различно етничко потекло. Иако стратешките документи предвидуваат воведување на јазични курсеви и изборни наставни предмети за учење на јазиците на другите етнички заедници, овие активности се спроведуваат во само мал дел од општините. Ова прашање е од особен интерес, имајќи предвид дека јазичните бариери, се еден од најважните фактори за одржување на социјална дистанца меѓу различните етнички групи.

Комуникацијата и соработката на работното место се смета за многу задоволителна од страна на деловниот сектор во сите целни општини. Работното место се покажува како солидна основа за градење на позитивни односи меѓу припадниците на различните етнички заедници. Оттука, невработеноста е попречувачки фактор за развој на мултикултурно разбирање кај граѓаните.

Во многу случаи развојот на мултикултурализмот се смета како прашање што ги засега односите меѓу припадниците на најголемите етнички заедници - Албанците и Македонците. Анализата покажува дека припадниците на помалите етнички заедници, често се оставени зад процесите на донесување одлуки и дека тие се често подложени на дискриминаторски практики.

Извештајот од проценката е подготвен во рамки на проектот „Различноста е во мода - промоција на мултикултурализмот на локално ниво!“, кој го спроведува Асоцијацијата за демократски иницијативи (АДИ) Гостивар, во партнерство со Мултиетничката асоцијација Флоренс Најтингел и “Стопанската комора на Северозападна Македонија”. Проектот финансиски е поддржан од Европската Унија, претставувана од Делегацијата на Европската Унија во Скопје.

Лулзим Хазири,
Извршен директор

Линда Беџети,
Раководител на проектот

Асоцијација за демократски иницијативи (АДИ)
Гостивар

Yönetici özeti



Son yıllarda Makedonya Cumhuriyeti siyasi, sosyo-kültürel ve kurumsal anlamda ciddi bir değişime uğramıştır. 2001 yılında imzalanan Ohri Çerçeve Anlaşması (OÇA) ve onun uygulanmasından kaynaklanan değişiklikler toplumda yeni kültür değerleri, azınlık haklarının uygulanması, etnik denge, istikrar ve demokratik ilerleme gibi değerleri kurumsallaştırmaktadır.

Özellikle uluslararası standartlara uyum sağlamak önemlidir. Yerel yönetimlerin, yerel kamu politikalarının uygulanması için sorumluluk almak, insan ve azınlık haklarına saygı ve hukukun üstünlüğüne dayalı demokratik kültürün yaygınlaştırılması gibi görevlerinin yanı sıra, özellikle etnik diyalog ve işbirliğini teşvik edilmesi için de daha aktif bir tutum sergilemeleri gerekir.

Ülkemizde bu tür bir oluşum ilk olarak 2014 yılında, stratejik çerçeveyi tanımlamak ve olumlu bir örnek model olması adına, (Brvenitsa, Gostivar, Vrapçiste, Yegunovtsa, Kırçova ve Kalkandelen 6 belediyede kabul görerek) Yerel Strateji Belgeleri'nin hazırlanmasıyla başlamıştır. Yerel Strateji Belgeleri kültürler arası anlayışı teşvik edip bu hususta belediyelerin taahhüdünü alarak bir arada yaşamayı ve hoşgörüyü teşvik etmektedir.

Bu oluşum ile ilgili yerel kapasitelerin güçlendirilmesi politikaları ve uygulamaları Kumanova, Mavrovo, Rostuş ve Struga'da gerçekleştirildi. Bu analiz raporunun amacı altı belediyede yerel stratejilerin uygulanmasında ilerleme sağlamak ve aynı anda üç "yeni" belediyede de tanıtım ve çok kültürlülüğe entegrasyonun sağlanmasıdır.

Raporda, hedef belediyelerde etnik gruplar arası ilişkilerin genel olarak istikrarlı olduğu ve çok kültürlülüğün kabul edildiği gösterilmektedir. Etnik ilişkiler açısından önemli sorunlardan biri de yetişkinler ve gençler arasında sosyal mesafe ve tecrittir. Bu husustaki çözümün işbirliği ve iletişimin olduğu iddialarına rağmen, hâlihazırda mevcut iletişimden kaçınılması, özel alandaki pragmatizme dayanmaktadır.

Burada benimsenen yol; stratejik hedeflerin ve farklı dinamiklerin verimli bir şekilde uygulanmasıdır. Bu stratejilerin uygulanması ile Brvenitsa, Gostivar, Yegunovtsa, Kalkandelen ve Kırçova belediyelerinde kültürler arası anlayış ve diyalog sürmekte ve daha da gelişmektedir. Planlanan faaliyetlerin uygulanmasında temel engeller belediye ve hükümetteki fon eksikliği ile ilgilidir. Bu durum, özellikle belediyelerde çok kültürlülüğü teşvik etmek için ortak kültürel etkinlikler ve festivaller gibi girişimleri uygulayan yerel sivil toplum kuruluşlarına sağlanan destek için de geçerlidir.

Etnik gruplar arası ilişkiler komisyonları, genel olarak yasal çerçeve tarafından sağlanan yetki dahilinde çalışır. Ancak, bu komisyonların faaliyetlerinin analizi, bu komisyonlar tarafından yeterli seviyede katılım ve çok kültürlülük geliştirme faaliyetlerinin uygulan-

madığını ve ayrıca etnik ilişkiler alanında müdahale kapasitelerinin de kullanılmadığını göstermektedir.

Farklı etnik kökenli vatandaşlar arasında dil engellerinin aşılması yönündeki uygulama süreci engellerle doludur. Stratejik belgeler, belli etnik gruplara mensup vatandaşların diğer etnik grupların dillerini öğrenmek için dil kurslarına seçmeli ders giriş başvurusu yapmalarına rağmen, bu faaliyetlerin belediyelerde sınırlı sayıda yapıldığını göstermektedir. Bu sorun dilsel engellerin farklı etnik gruplar arasındaki sosyal mesafeyi korumak için en önemli faktörlerden biri olduğu göz önüne alındığında, özellikle ilgi çekicidir.

İletişim ve işyerindeki işbirliği tüm hedef belediyelerde özel sektör tarafından çok tatmin edici olarak kabul edilir. İşyeri, farklı etnik toplulukların üyelerinin kendi aralarında olumlu ilişkiler kurmaları açısından sağlam bir olgu olduğu kanıtlanmıştır. Bu nedenle, işsizlik vatandaşlar arasında çok kültürlü anlayışın geliştirilmesini engellemektedir.

Birçok durumda çok kültürlülük gelişimi ana etnik toplulukların (Arnavutlar ve Makedonlar) üyeleri arasındaki ilişkileri etkileyen bir sorun olarak görülmektedir. Analiz, azınlık toplulukların üyelerinin sık sık karar alma süreçlerinde geride olduğunu ve genellikle ayrımcı uygulamalara maruz kaldıklarını göstermektedir.

Değerlendirme raporu bu kurum ve kuruluşlar tarafından hazırlanmıştır:

“Çeşitlilik Medeniyettir - yerel düzeyde kültürler - Makedonya” Projesi, Kuzey-Batı Ekonomik Odası, Multietnik Derneği ve Florence Nightingale’in ortaklığıyla Demokratik Girişimler Birliği (ADI) Gostivar tarafından uygulanmıştır. Proje finansmanı Avrupa Birliği’ni temsilen Avrupa Birliği Makedonya Cumhuriyeti Delegasyonu tarafından desteklenmektedir.

Lulzim Haziri,
CEO

Linda Beceti
Proje Yöneticisi

Demokratik Girişimler Birliği (ADI)
Gostivar

Executive Summary



Republic of Macedonia in recent years has undergone profound political, social, cultural and institutional changes. Ohrid Framework Agreement (OFA) of 2001 and legislative changes arising from its implementation institutionalize basics of interethnic stability and progress in the implementation of the rights of ethnic communities, claiming new multicultural values in society.

It is important in line with international standards, local authorities to take responsibility for the implementation of local public policies, to engage in promotion of democratic culture based on respect for human and minority rights and rule of law, in particular to take a proactive stance towards promoting interethnic dialogue and cooperation.

The local strategic documents for developing multicultural understanding (adopted in 6 municipalities – Brvenica, Vrapcishte, Gostivar, Jegunovce, Kichevo and Tetovo) during 2014, are the first of its kind and serve as a positive model to define the strategic framework and the efforts of the municipalities to promote coexistence and tolerance.

Hence, the purpose of this report is to present the progress in implementing the local strategies in all six municipalities and simultaneously include three “new” municipalities - Kumanovo, Mavrovo and Rostuhe and Struga in the analysis of local capacities, policies and practices relating to the promotion and integration of the concept of multiculturalism.

The report points out that interethnic relations in the target municipalities are perceived as stable. One of the key problems concerning the interethnic relations is the growing social distance and segregation, both among adults and young people. Despite claims on cooperation and communication, the existing communication is based on pragmatism, while contacts in the private sphere are avoided.

The implementation of the strategic objectives within the adopted strategies on multicultural understanding/dialogue in the municipalities of Brvenica, Vrapcishte, Gostivar Jegunovce, Tetovo and Kicevo is ongoing, with varied dynamics and effectiveness. The main obstacles to implement these activities are the limited financial means at the disposal of the municipal authorities. This especially concerns the organization of activities such as cultural manifestations, festivals as well provision of support to local civil society organizations for implementation of initiatives for promotion of multiculturalism in the municipalities.

The Commissions for Inter-Community Relations generally operate within the mandate provided by the legal framework. However, the analysis of their activities, indicate that these bodies do not exploit their full capacities for intervention in



the sphere of interethnic relations nor in initiation and implementation of activities for the development of multiculturalism.

One aspect in particular, has been met with obstacles in the process of implementation – overcoming the language barriers between the citizens from different ethnic background. Although the strategic documents envisioned the introduction of language courses and elective school subjects for the learning of the languages of other ethnic communities, these activities have been implemented in only a few municipalities. This is an issue of particular concern, taking in regard that language barriers are one of the most important factors for the maintaining of social distance between the different ethnic groups.

Communication and collaboration at the workplace is considered very satisfactory by the business sector in all target municipalities. Workplace proves solid foundation for building positive relationships between members of different ethnic communities. Hence, unemployment is impeding factor for development of multicultural understanding among the citizens.

In many cases the development of multiculturalism is considered as issue considering the relations between the members of the largest ethnic communities – the Albanian and the Macedonian. The Analysis showed that members of smaller ethnic communities are often left behind in the processes of decision-making and that they are persistently subjected to discriminatory practices.

This assessment report has been prepared in the frame of the project “Diversity is trendy – promoting local multiculturalism!”, implemented by the Association for Democratic Initiatives (ADI) from Gostivar in partnership with the Multiethnic Association Florence Nightingale and the “The Economic Chamber of North-West Macedonia”. The project is funded by the European Union, represented by the Delegation of the European Union in Skopje.

Lulzim Haziri,
Executive Director

Linda Bexheti,
Project manager

Association for Democratic Initiatives (ADI)
Gostivar

Egzekutivno rezime



Republika Makedonija ande e nakle berša naklja trujal bare političko, socijalno, kulturno vi institucionalno pharuvipena. E Ohridesko ramkako kontrakto (ORD) kotar e 2001-to berš vi e zakoneske pharuvipena so iklile kotar oleskeri implementacija kerdas institucionalizacija pe maškar etnikano zuraripe vi anglunipe ki praktika pe etnikane minoritetenge komunenge hakaja, deindoj neve, multikulturikane barvalipena ko sasuit-nipe.

Si bud vazno thaj jekh thaj jekh e internacionalno standardenca, e lokalno gavernija-komune te len i responsibiliteta te implementirinen e lokalno javutne politike, te keren promocija pe demokratikani kultura upral o respekto pe manuškane vi minoritetenge hakaja thaj kanuneskero legaripe, te len proaktivno gindipe vaš e maškarutno dijologo vi koperacija.

E lokalno strateško dokumentija vaš e vazdipe pe maškarkulturako haljovibe (lendine ko 6 komune Brvenica, Vrapčište, Gostivar, Jegunovce, Kičevo thaj Tetovo) ko 2014 berš, si avgo gasave dokumentija thaj si pozitivno primero vi modelo vaš definiribe pe strateško ramka-fremo thaj sikavdo mangipe e komunengo te vazden o khetanutno dzivdipe vi tolerancija.

Akatar, o ciljo akale reportersko si te prezentirinel pes i implementacija lengoro anglunipe kotar e lokalno strategije ande e sa šov komune thaj ki jekh vrama te čuven pes trin “neve” komune – Kumanovo, Mavrovo Rostuša vi Struga ko analiza vaš lokalno kapacitetija, politike vi praktike panle e promocijaja vi integracijaja pe koncepto vaš e multikulturalizmo.

O reporto sikavela kaj e maškaretnikane relacije ko akala komune, generalno si dikle sar stabilno-zurale. Jekh kotar e klejake problemija panle e maškaretnikane relacijencar si i socijalno distanca vi segregacija maškar e pureder vi e terne manuša. Vi palik o vakeriba kaj si kooperacija thaj komunikacija, i sasti komunikacija si bazirimi upral o pragmatizmo, a e kontaktija ki privatno sfera si chivde ki rig.

I implementacija pe strateško ciljora si kotar e lendine strategije te avel lacheder o maškaretnikano dijologo ko komune Brvenica, Vrapčište, Gostivar, Jegunovce, Kičevo thaj Tetovo thaj tavedena-dzana, e turlije dinamikaja vi efektiviteto. E bare bariere ki implementacije kotar e planirime aktiviteija si panle odoleja so naj komunake budzeteske love kotar e lokalno komuna. Akava si bud panlo khana organizirinen pes e aktiviteija,



sar so si e khetanutne kulturno manifestacije, festivalora, sar thaj vi deibe arka e biradzakere organizacijenge-NGO te keren inicijative pe multikulturalizmo thaj promocija ko komune.

E komisije vashe komunitetnge relacije, generalno kherena buči sar so si olengero mandato e kanunesar. Numa, i analiza pe olengere aktiviteija, sikavela kaj akala badanija na doresena e saste kapaciteija pe intervencija ande e areja pe maškaretnikane relacije sar vi involviripe te inicirinen pes aktivitetija vaš e multikultularno vazdipe.

Jekh aspekto specijalno si perdo e barierencar ande e implementaciako proceso- te naken pes e čibjakere bariere maškar e themutne so isi olen aver etnikano avibe. Vi palik adava so ko strateško dokumentija si chuvde andre chibjakere kursija vi isi predmetija save so mangel te sikljon e avera etnikane komunitete, akala aktivitetija implementirina pes numa ande jekh cikno komunitetengo numero. Akava phuchibe si kotar e baro interes, leindoj telal i sama kaj e chibjakere bariere si majvažno faktoro te zuralel pes i socijalno distanca maškar e turlije etnikane grupe.

I koperacija thaj i komunikacija ko bučarno than si lošali kotar e butikeribasko sektoro ande e sa ciljno komunitete. O bučarno than sikavela pes sar zurali baza te vazden pes pozitivno relacije maškar e turlije etnikane komunitete. Numa akatar, o bibučaripe si bariera te vazdel pes o multikulturako haljovibe maškar e themutne.

Ande e buteder kejsora o multikulturako vaydipe dikhela pes sar phučibe panlo maškar e duj majbare etnikane komunitete – Albancoara thaj Makedoncora. I analiza sikavela kaj e manuša so avena kotar e tikneder etnikane komunitete, butivar si mekle palal e procesija ko anibe decizije-odluke thaj butivar si kotor katar e diskriminatorsko praktike.

O reporto kotar e procenka-dikhibe si kerdino telal o proekto,, Turlije-averchandiba si ki moda-promocija pe multikulturalizmo pe lokalno nivelo!“, implemetirimo kotar e Asocijacija vaš e demokratikane inicijative (ADI) Gostivar, ko partneribe e Multietnikane asocijaja Florens Najtingel vi “Komercijalno komora ki Uprunichache rigeskeri Makedonija”. O proekto si finansirimo kotar e Europaki Unija, reprezentirimo kotar i Europaki Unijaki Delegacija ko Skopje.

Lulzim Haziri,
Sherutno-direktoro

Linda Bedzeti,
Proekteski sherutni

Asocijacija vaš e demokratsko inicijativa (ADI)
Gostivar

1. Вовед



Овој извештај од проценката е подготвен за потребите на проектот „Различноста е во мода - промоција на мултикултурализмот на локално ниво!“, спроведуван во рамки на Програмата ИПА за поддршка на Граѓанското општество и Медиумите за 2014 година, Приоритет 3: Промовирање на подобрени односи помеѓу заедниците. Проектот е реализиран од Асоцијација за демократски иницијативи (АДИ) од Гостивар во соработка со “Стопанската комора на северо-западна Македонија” и Мултиетничкото здружение Флоренс Најтингел (ФН). Главната цел на акцијата е "подобрување на меѓуетничките односи и зголемување на локалната мултикултурна демократија". Специфичните цели на проектот се:

- ☞ Да се процени напредокот во спроведувањето на стратегиите и специфични политики поврзани со интеграцијата на етничките заедници и односи меѓу заедниците;
- ☞ Да се развијат и усвојат локални стратегии за мултикултурен дијалог;
- ☞ Да се поддржи спроведувањето на локални акции со цел подобрување на односите меѓу заедниците од страна на локални граѓански организации.

Девет мултиетнички општини во земјата се цел на активностите на проектот - општините Брвеница, Врапчиште, Гостивар, Јегуновце, Кичево, Тетово, Куманово, Маврово и Ростуше и Струга.

Како последица на општите и посебните цели на дејствување на проектот, проценката има за цел да се утврди сегашната состојба на меѓуетничките односи во целните општини и да се обезбедат насоки за идно дејствување во подобрувањето на меѓуетничките односи. Покрај истражувањето на сегашните услови во однос на развојот на мултикултурализмот, оценката е базирана на претходните извештаи "Соживот на дистанца", истражувачка студија спроведена од страна на ФН во 2014 година, и "Анализа на интеркултурни политики и практики во шест (6) мултиетнички општини во Македонија", подготвена од АДИ во 2013 година. Покрај тоа, оценката ги зема предвид резултатите од проектот спроведен од страна на АДИ, со поддршка на Британската амбасада во Скопје, фокусиран на развој и усвојување на локални стратешки документи за развој на мултикултурниот дијалог во шест општини од северозападниот регион: Брвеница, Врапчиште, Гостивар, Јегуновце, Кичево и Тетово. Покрај продолжувањето на работата во овие општини, проектот „Различноста е во мода - промоција на мултикултурализмот на локално ниво!“ ги проширува напорите поврзани со промоција на концептот на мултикултурализмот во дополнителни три општини: Куманово, Маврово и Ростуше, и Струга.

Процесот на истражување се состои од истражување на повеќе аспекти од развојот на мултикултурализмот на локално ниво - спроведување на иницијативите и обемот на соработка помеѓу релевантните локални заинтересирани страни (граѓански организации, органите на локалната самоуправа, образовни институции, деловен сектор, медиумската сфера итн.), обезбедувајќи основа за структурирање на активностите на проектот во



согласност со специфичните локални услови и потреби. Наодите од прелиминарниот извештај потоа беа презентирани и дискутирани на јавни дебати организирани во секоја од целните општини. Конечниот извештај од проценката, дополнет со препораките и заклучоците од релевантни чинители кои учествуваа на дебатите, има за цел да обезбеди темелен преглед на ситуацијата во целните општини, како и обезбедување на препораки за идно дејствување.

2. Анализа на мултикултурни политики и практики



2.1 Методологија

Процесот на истражување опфаќа неколку аспекти од развојот на мултикултурализмот на локално ниво – спроведени иницијативи и обем на соработка помеѓу релевантните локални заинтересирани страни (граѓански организации, органите на локалната самоуправа, образовни институции, локалниот деловен сектор, медиумската сфера итн.), обезбедувајќи основа за структурирање на активностите на проектот во согласност со специфичните локални услови и потреби. Наодите од проценката беа презентирани и дискутирани на јавни дебати организирани во секоја од целните општини. Конечниот извештај од проценката, надополнет со препораки и заклучоци од релевантни чинители кои учествуваа на дебатите, има за цел да обезбеди темелен преглед на ситуацијата во целните општини, и да предложи препораки за идни активности.

Со оглед на темата на студијата и нејзините цели, процесот на истражување беше врз основа на преглед на соодветна документација, претходни анализи, постојни квантитативни и квалитативни податоци; полу-структурирани интервјуа со вработени во локалните организации / институции со цел да се истражат нивните односи, улоги и функции, протокот на информации и распределба на одговорностите релевантни за темата на истражување. Деск истражувањето се состои од преглед на локалните политики, акциони планови и стратегии, документи за имплементација на иницијативите и проценка на локалните капацитети за интервенција и промоција на мултикултурна демократија и меѓуетничка интеграција.

Покрај анализата на законската рамка за промоција на мултикултурализмот и меѓуетничкиот соживот, беше ревидирана документацијата во врска со процесот на спроведување на локалните акциони планови за мултикултурен дијалог/разбирање. Анализата ги зема предвид постоењето на другите стратешки документи за спроведените иницијативи поврзани со промоција на мултикултурализмот на локално ниво. Со оглед на тоа дека капацитетите за акција на локалните КОМЗ најмногу зависат од нивниот статус во рамките на локалната самоуправа, анализата ја зема предвид правната и институционалната рамка за работата на органите. Исто така, соработката со организациите на граѓанското општество претставува значаен аспект во промовирањето на меѓуетничката соработка и вклученост на граѓаните во процесот на донесување одлуки на локално ниво. Како резултат на тоа, анализата се базира на докази за соработка меѓу органите на локалната самоуправа и локалните граѓански организации. Процесот на спроведување на концептот на интегрирано

образование е забележан во училишниот систем; проценката, исто така, ги зема предвид сите други документи, документи за политиката и анализи кои се однесуваат на условите кои владеат во сферата на меѓуетничките односи во целните општини.

Извршените увиди од деск истражувањето се дополнети со интервјуа со релевантни чинители во целните општини. Интервјуата (4-6 по општина) се спроведоа со претставници на органите на локалната самоуправа (2-3 по општина), членовите на деловниот и образовниот сектор (1-2 во секоја општина), и со активисти за човекови права и членови на граѓански организации активни на полето на заштитата на човековите права и промоција на мултикултурализмот. Целта на интервјуто е да обезбеди длабоко разбирање на улогите, активностите и вклучување на засегнатите страни во олеснувањето или можната воздржаност во развојот на меѓукултурниот дијалог и соживот меѓу различните етнички заедници. Овие наоди ги дополнуваат информациите добиени од деск истражувањето.

Анализата на спроведувањето на донесените локални акциони планови во општините Тетово, Гостивар, Јегуновце, Брвеница, Вранчиште и Кичево има цел да најде добри практики и/или специфични проблеми во осмислување и спроведување на мерките, како и да даде насоки за подобрување на процесот на меѓусебно зближување меѓу различните етнички заедници и подобрување на нивното заедничко учество во процесот на донесување одлуки на локално ниво. Исто така, проценката има намера да го поддржи процесот на меѓуетничка интеграција преку соработка со локалните засегнати страни за развој и спроведување на локални акциони планови за промоција на мултикултурна демократија и меѓуетничкиот соживот во општините Куманово, Маврово Ростуше и Струга.

2.2. Комисии за односи меѓу заедниците

Донесувањето на Охридскиот рамковен договор (ОРД) претставуваше основа за градење на меѓуетнички соживот и зближување на различните етнички групи во Република Македонија. Важен аспект на ОРД беше процесот на децентрализација, кој е делегирање на овластувањата од централната власт на локалните власти. Следствено на обврските преземени со потпишувањето на Охридскиот рамковен договор (ОРД), беше донесен Законот за локална самоуправа во 2002 година. Примарната идеја на реформите беше обезбедување квалитетно учество на немнозинските етнички групи во процесите на донесување одлуки на локално ниво. Процесот на децентрализација, исто така, подразбира реформи во функционирањето на локалните единици на локалната самоуправа преку трансфер на делегирања од централно на локално ниво, фискалната децентрализација, како и нивна физичка/географска реорганизација.

Овие реформи имаа влијание врз етничкото реструктурирање во единиците на локалната самоуправа, како и зголемување на нивните овластувања и обврски. Еден директен резултат од овие процеси беше воведувањето на Комисии за односи меѓу заедниците (КОМЗ), кои претставуваат единствена институционална рамка за олеснување на дијалогот помеѓу локалните заедници. Комисиите претставуваа механизам за институционално вклучување на сите припадници на немнозинските етнички заедници кои живеат во општината во процесот на креирање политики и одлучување на локално ниво, обезбедувајќи можност за рамноправно учество на сите заедници без разлика на нивниот мнозинство/малцинство статус во рамките на општината.

2.2.1 Правна рамка

Законот за локална самоуправа предвидува воспоставување на КОМЗ во општините во кои најмалку 20% од населението припаѓа на етничка група која не е во мнозинство во општината. Сепак, некои општини имаат воспоставено такви комисии на сопствена иницијатива, иако тие не се предмет на законска обврска. Такви се општините Вранчиште и Гостивар, кои учествуваат во проектот.

Во согласност со Законот за локална самоуправа, работата на КОМЗ е дефинирана во Член 55, кој предвидува дека сите единици на локалната самоуправа во кои најмалку 20% од населението е составено од членови на немнозинска етничка група се должни да формираат КОМЗ; Комисиите се составени од еднаков број претставници од секоја заедница во општината; изборот на членовите на Комисијата е уредено во согласност со Статутот. Комисијата се занимава со прашања кои се однесуваат на односите меѓу етничките заедници во општината, ги адресира овие мислења и препораки и ги доставува до Советот на општината. Советот на општината е должен да ги прегледа овие мислења и препораки и да одлучи по нив (Закон за локална самоуправа, 2002). Понатаму, Член 41 од Законот подразбира почитување на принципот за двојно мнозинство во однос на донесување на одлуки кои се од интерес на немнозинските заедници во општината (Закон за локална самоуправа, 2002).

Овие реформи беа усвоени со цел да се обезбеди промовирање на учеството на граѓаните во процесите на донесување на одлуки на локално ниво, поради тоа што членството во Комисијата не е ограничено само на членовите на Советот на општината, како што е случај со други локални комисии. Исто така, на почетокот од воведувањето на КОМЗ, беше препорачано дека членовите на КОМЗ не треба да бидат истовремено членови на Советот на Општината, која беше усвоена како практика во повеќето КОМЗ. Според статутот, советите на општините се слободни да го утврдат бројот на членовите на локалната КОМЗ, кои заедници ќе бидат застапени во КОМЗ, и до кој степен и со колкав капацитет локалната КОМЗ ќе биде отворена за претставниците на граѓанскиот сектор. Следствено на тоа, рамката која го регулира функционирањето на комисиите ги прави повеќе од општински органи одошто органи на советот на општината.

2.2.2 Функционирање

Правната рамка која го регулира работењето на локалната КОМЗ им обезбедува степен на флексибилност во нивното функционирање. Сепак, оваа флексибилност исто така значи дека нивната работа е олеснета/ограничена со можностите и интересот на општините, односно нивното функционирање и остварување на нивната улога се разликува од општина до општина.

Според анализите на Институтот за развој на заедницата (ИРЗ), флексибилноста предвидена од правната рамка на КОМЗ подразбира ситуација во која единиците на локалната самоуправа се придржуваат до различни толкувања на Законот за локална самоуправа, кој има директно влијание за работата на КОМЗ и предизвикува потешкотии во нивното функционирање (BONA MENTE: Поддршка на Комисиите за односи меѓу заедниците, 2011). Ова исто така значи дека и покрај постоењето на механизмот на двојно мнозинство во процесите на донесување на одлуки кои влијаат на виталните интереси на немнозинските заедници во општината, тоа не секогаш значи дека Советот на општината ги зема предвид препораките, мислењата и работата на локалната КОМЗ. За споредба, Комитетот за односи меѓу заедниците во Собранието дава мислења и препораки во врска со етничките односи на

ниво на државата. Сепак, разликата е во тоа што Собранието е должно да ги земе предвид мислењата и препораките на Комитетот при донесувањето одлуки.

Исто така, анализата покажа дека во неколку општини низ целата земја имало иницијативи за преименување на улици. Во многу случаи, постапките со кои се бараат препораки на локалниот КОМЗ не беа почитувани во целост: имаше недостаток на податоци за состаноци на КОМЗ, како и писмени препораки до Советот на општината низ архивите. Покрај тоа, одлуките донесени од страна на општинските совети за финансирање на активности во областа на културата, треба исто така да ги земат предвид препораките дадени од страна на локалните КОМЗ. Постапките често се запоставени, особено во поголемите општини со големи општински буџети, додека анализата заклучува дека во руралните средини има повеќе примери за подобро функционирање на КОМЗ (BONA MENTE: Поддршка на Комисиите за односи меѓу заедниците, 2011).

Во 2015 година, Секретаријатот за спроведување на Охридскиот рамковен договор (СИОФА), во соработка со ОБСЕ и Европскиот институт за мир (ЕИМ), подготви анализа за спроведувањето на ОРД. Општите заклучоци во однос на процесот на децентрализација, укажуваат на тоа дека фискалната децентрализација останува критична, транспарентната и правична распределба на средства за единиците на локалната самоуправа останува значаен предизвик. Анализата на соодветна застапеност на етничките заедници укажува на тоа дека сите припадници на немнозинските заедници, вклучително и на албанската заедница, остануваат недоволно застапени, особено на раководни позиции. Покрај тоа, овластувањата на користење на јазикот на немнозинските заедници сè уште не се вреднуваат во процесот на вработување и биле ограничени напорите за зголемување на јазичната компетентност на администрацијата во однос на социјалната кохезија на работното место и комуникација со граѓаните (Секретаријат за спроведување на Охридскиот рамковен договор, 2015).

Во однос на образовната сфера, во извештајот се заклучува дека образованието на мајчин јазик во основното и средното образование за припадниците на албанската и турската етничка заедница се спроведува во голема мера; потребни се дополнителни напори за подобрување на состојбата на ова прашање за учениците од помалите етнички заедници. И покрај тоа, во извештајот се истакнува дека постојат ограничени можности за предучилишно образование и недоволна застапеност на членови кои припаѓаат на немнозинските етнички заедници. Упорната сегрегација во училиштата се смета за еден од најголемите проблеми со кои се загрозува социјалната кохезија во сферата на образованието (Секретаријат за спроведување на Охридскиот рамковен договор, 2015).

Анализата, исто така ја испитува работата на одредени институции кои имаат мандат да работат на подобрување на општествената положба на немнозинските заедници во земјата, вклучувајќи го и КОМЗ. Во извештајот се заклучува дека постојат сериозни проблеми во однос на работењето на овие институции. Имено, Агенцијата за остварување на правата на заедниците (АОПЗ), која што главно е фокусирана на заштита на немнозинските заедници кои се помалку од 20% од населението и натаму останува со несоодветен мандат, недоволен буџет и недостаток на поддршка од надлежните институции. Слично на тоа, Секторот образование на јазикот на немнозинските заедници при Министерството за образование и Агенцијата за унапредување на културата на припадниците на немнозинските заедници се недоволен финансирани и слабо кадровски екипирани. Исто така, беше констатирано дека овие институции не се редовно вклучени во процесот на креирање политики (Секретаријат за спроведување на Охридскиот рамковен договор, 2015).



Што се однесува на работењето на КОМЗ, се укажува дека "повеќето комисији се нефункционални и се соочуваат со недостиг на средства и поддршка за успешна имплементација на нивниот мандат. Овој модел не дава формални механизми на хоризонтална и вертикална координација со релевантни институции: СИОФА, Комисијата за спречување на дискриминација, како и канцеларијата на Народниот правобранител за заштита на правата на заедниците" (Секретаријат за спроведување на Охридскиот рамковен договор, 2015, стр. 87) . Неколку произлезени препораки беа поврзани со работењето на локалните КОМЗ:

- ☞ Можно проширување на составот на Комитетот за односи меѓу етничките заедници во рамки на Парламентот со цел да се обезбеди застапеност на помалите етнички заедници (Секретаријат за спроведување на Охридскиот рамковен договор, 2015, стр. 87);
- ☞ Да се оцени компетентноста на КОМЗ во однос на примената на принципот на Бадинтер (исто, стр. 13);
- ☞ Менување на законската рамка за формална вертикална координација со Комитетот на централно ниво, како и други институции. СИОФА ќе биде одговорно тело за анализа на правната рамка за регулирање на статусот, надлежностите, организацијата и финансирањето на КОМЗ, следење на спроведувањето на законската рамка (исто, стр. 87);
- ☞ Менување на законската рамка за избор на членови на КОМЗ, нивниот мандат и одговорноста на советите на општините да побараат мислење од КОМЗ, како и за решавање на прашањето за финансирање на работата на комисиите (% од локалните буџети и централниот буџет) (исто, стр. 87);
- ☞ Вклучување на локалните КОМЗ во одлуките кои се однесуваат на употребата на јазиците на помалите етнички заедници на локално ниво (исто, стр. 160);
- ☞ Укинување или намадување на законскиот праг од 20% од вкупниот број на граѓани кои припаѓаат на мнозинските заедници според последниот попис на населението, како услов за формирање на Комисијата за односи меѓу заедниците во општините (исто, стр. 248);
- ☞ Воведување на обврска за КОМЗ да достави годишен извештај за работата на советите на општините и на граѓаните на општината и на Комитетот за односи меѓу заедниците за ревизија. Да се обезбеди континуитет во работењето на локалната КОМЗ по промената на локалната власт, предложено е проширување на мандатот на КОМЗ до пет години, додека мандатот на општинските членови на советот ќе остане 4 години (исто, стр. 248);
- ☞ Законски измени во насока на зајакнување на улогата на КОМЗ бараат нивни претходни мислења и предлози по прашања кои се однесуваат на образованието, буџетот на општината и негова распределба, бидејќи тие имаат клучно влијание врз остварувањето на правата на локалните заедници (исто, стр. 248);
- ☞ Зајакнување на институционалните, материјални и човечки ресурси на КОМЗ, како претставници и портпарол на нивните етнички заедници и нивен заеднички соживот на локално ниво (исто, стр. 249).

2.3 Интегрирано образование

Во Република Македонија, основното образование се остварува во согласност со мајчиниот јазик на учениците (македонски, албански, турски, српски), и припадниците на помалите етнички заедници (Роми, Власи, Бошњаци) имаат изборни предмети за изучување на мајчиниот јазик и култура. Меѓутоа, во изминатите две децении има постојан раст на етничката сегрегација во училиштата во мултиетничките заедници (Македонски центар за граѓанско образование, 2011). Учениците ја следат наставата во различни смени, сегрегацијата се интензивира за време и по етничкиот конфликт во 2001 година, како резултат на зголемените тензии и судири меѓу учениците, што резултира со поделба на учениците во различни простории. Сепак, овие практики не го решија проблемот, што доведе само до поголема социјална дистанца меѓу учениците. Конфликтите меѓу учениците беа преселени од училишните простории во јавниот превоз и на улиците, и поделбата е само фактор за зголемување на тензиите. Иако на макро ниво меѓуетничките односи се подобри како резултат на институционалниот пристап за спроведување на ОРД, “недоволната интеграција на индивидуално ниво, прерасна во една долгорочна закана за социјалната кохезија” (Георгиева, Велковски, & Дамовска, 2014, стр. 128).

Сегрегацијата во образовниот систем беше манифестирана или латентно поддржана многу години, со цел да се избегнат конфликти помеѓу учениците од различни етнички групи. Сепак, последиците од оваа сегрегација во врска со зајакнување на стереотипите и предрасудите кај учениците и речиси една деценија по донесувањето на ОРД, неуспехот на образовниот систем во однос на развојот на социјалната кохезија помеѓу културно разновидни групи беше конечно признат (Бакиу, Димитровска & Брава, 2016).

Имајќи го ова предвид, Министерството за образование и наука (МОН) одлучи да преземе мерки да престане со практиката на сегрегација и да поттикне образовни реформи кои ќе придонесат за зближување на учениците. Обврските беа пренесени во стратешките документи и прописи. Беа воведени заеднички воннаставни активности, особено во училиштата каде што наставата е организирана во етнички “чисти” смени.

Врз основа на податоци од страна на МОН, само 19% од основните училишта во земјата имаат статус на училишта во кои наставата е на два јазика, а 4,75% на три јазици. Меѓутоа, во случај на 6,53% од основните училишта кои имаат статус на училишта во кои наставата е на два јазика, постои значајна разлика во бројот на запишани ученици. Имено, наставата на еден од понудените јазици е проследена со значително помал број на ученици, во споредба со речиси десет пати поголем број на ученици кои посетуваат настава на друг јазик (Крстеска-Папиќ, и др., 2015). Исто така, треба да се напомене дека повеќето училишта кои имаат настава на два или повеќе јазици се само декларативно мултиетнички, бидејќи голем дел од нив работат во неколку помали подрачни училишта каде што наставата е на еден јазик.

Училиштата со хетерогена структура на ученици и вработени обично работат во просторно одделни простории (во различни училишни згради), со часови организирани во чисто етнички смени, како и паралелно организирање и спроведување на исти или слични наставни и воннаставни активности на различни јазици. Овие услови негативно влијаат на реализирање на континуиран секојдневен контакт меѓу учесниците во образовниот процес, нивното меѓусебно разбирање и соработка.

Во 2011 година, МОН во соработка со УСАИД, започна со реализација на проектот за интегрирано образование во основните и средните училишта низ целата земја. Проектот

се состоеше од активности во насока на зајакнување на капацитетите на наставниот и административниот кадар во училиштата за наставни часови во мултиетнички групи, техники за посредување, итн.; заеднички наставни и воннаставни активности за учениците од различни етнички групи; заедничко учество во училишните одбори, наставнички совети и родителски совети, воведување на изборни предмети за изучување на јазиците на другите етнички заедници, итн. Сите училишта добиле конкретни упатства и обврски поврзани за постигнување на конкретни резултати од активността.

Интегрирано образование е дополнително зајакнато преку стратешки определби во име на МОН. Со помош на Високиот комесар за национални малцинства во јануари 2010 година, Министерството за образование и наука и ОБСЕ направија стратешки документ "Чекори кон интегрирано образование во образовниот систем во Република Македонија" (Министерство за образование и наука на Република Македонија, 2010), со цел да се донесат јасни и драстични промени во општиот пристап во образовниот систем во однос на мултиетничката реалност во општеството. Сепак, поради силни политички притисоци во врска со спроведувањето на одредени реформи во основното образование (кои се однесуваат на учење на јазиците на другите етнички заедници) реформските процеси се ставени во позадина и не се предвидени нови иницијативи во областа на новиот Стратешки план 2015-2017 на МОН (Министерство за образование и наука, 2014).

Извештајот за напредокот во спроведувањето на концептот за интегрирано образование направено како дел од проектот "Дијалози за Визија" покажува дека недостатокот на финансиски средства во општините претставува една од главните пречки за имплементација на концептот на интегрирано образование. Многу од активностите поттикнати како резултат на учество во проектот, без разлика дали се имплементираат од страна на МОН или граѓанскиот сектор, престануваат по завршувањето на проектот (Бакиу, Димитровска & Брава, 2016).

Друг недостаток наведен во оваа студија е отсуството на сектор за интегрирано образование во рамки на главниот носител на образовната политика - Министерството за образование и наука. Општините, особено оние кои се со хетерогена етничка структура, имаат мал капацитет за управување со активности поврзани со спроведувањето на концептот за интегрирано образование (Бакиу, Димитровска & Брава, 2016).

Анализите на спроведување на моделот на интегрирано образование покажуваат дека поголем дел од активностите се спроведуваат само да ги исполнат минималните барања - воннаставните активности се ограничени на спортски настани и прослави и културни манифестации. Неопходно е да се спомене дека училиштата се, во најголем дел, оставени сами на себе за зголемување на финансиските средства за спроведување на овие активности. Во многу случаи со блок дотациите кои ги добиваат тешко може да ги решат своите основни работни потреби. Во многу случаи, активностите се спроведени на начин на кој студентите се чувствуваат како наметнати врз нив, и на тој начин иницијативите најчесто наидуваат на отпор (откриен или латентен) што резултира со сомнително влијание. Оваа ситуација не обезбедува гаранција дека напорите за обезбедување на меѓуетничката интеграција во училиштата ќе продолжи и по престанокот на формалните обврски.

2.4 Граѓански сектор

Голем дел од иницијативите за подобрување на меѓуетничкиот соживот и мултикултурно разбирање се спроведувани од страна на организациите на граѓанското општество. Во годините по ОРД, овие активности добија на интензитет. Реализираните проекти се

истражувачко и влијателно ориентиран, поврзани со различни аспекти на спроведувањето на ОРД и подобрување на мултикултурно разбирање: етничка интеграција во државната и општинската администрација, обуки за јакнење на капацитетите на администрацијата за поддршка на меѓуетничка социјална кохезија, промоција на принципот на интегрирано образование уште од најрана возраст, промоција на механизми за подобрување на вклученоста на граѓаните во процесите на донесување на одлуки на локално ниво, унапредување на меѓуетничката интеграција помеѓу младите, итн. Деталната анализа на влијанието обезбедена од страна на секоја од овие иницијативи е, сепак, надвор од опсегот на овој извештај.

Важен аспект кој треба да се земе предвид е фактот дека овие иницијативи претставуваат значајна поддршка на локалните власти, кои во голема мера имаат недостиг од капацитети (главно финансиски, човечки ресурси) за иницирање и спроведување на активности во овој сегмент. За таа цел, спроведувањето на активностите на локално ниво во голема мера зависи од достапноста на донаторска поддршка.

Друг важен аспект се однесува на капацитетите на локалните граѓански организации (ГО) да иницираат и спроведат иницијативи кои ќе придонесат за подобрување на меѓуетничките односи на локално ниво. За целите на истражувањето на капацитетите на локалните ГО да дејствуваат во областа на мултиетничка интеграција, интервјуата беа спроведени со претставници на граѓанскиот сектор. Неколку проблеми беа издвоени: недостаток на стабилни финансиски средства, недостаток на финансиска поддршка од страна на локалните власти за спроведување на иницијативи од ваков вид (иако соработката беше позитивно оценета), недостаток на соработка со локалните КОМЗ.

Овој заклучок е важен во однос на фактот дека најголем дел од иницијативите кои се спроведуваат на локално ниво се спроведени од страна на организации надвор од општината, додека локалните организации имаат мала поддршка за спроведување на нивните сопствени иницијативи. Ваквата состојба е повеќе евидентна во руралните општини, каде што локалниот граѓански сектор често е недоволно развиен.

3. Сегашни услови во целните општини

3.1 Општина Брвеница



Општина Брвеница се наоѓа јужно од градот Тетово, во централниот дел на Полошката котлина, покривајќи територија од 158 km², се граничи со општините: Тетово, Боговиње, Желино, Гостивар, Врапчиште и Македонски Брод. Општината е основана со Законот за територијална организација на Република Македонија во 1996 година. Пред 1996 година, територијата на општина Брвеница претставува дел од општина Тетово. Брвеница е рурална општина и опфаќа 10 населени места, организирани во 11 локални заедници.

Според пописот на населението од 2002 година, општина Брвеница има 15.855 жители од различно етничко потекло: Албанци (61,62%), Македонци (37,53%), и 0,85% други (Бошњаци, Срби и др.) (Државен завод за статистика, 2005).

Анализата на соодветна документација, како и на претходните истражувања за развојот на мултикултурализмот во Брвеница, укажуваат на тоа дека пред 2013 имало релативно малку напори во име на органите на локалната самоуправа во однос на подобрувањето на меѓуетничките односи на ниво на општина. Напорите главно се поврзани со спорадична соработка на проекти за интегрирано образование, спроведувани и поддржани од донаторски организации. Како резултат на тоа, органите на локалната самоуправа и други релевантни чинители силно се зависни од донаторска поддршка за спроведување на ваквите иницијативи, ситуација која трае до денес. Ова, пак, на некој начин ги поткопува нивните капацитети да постапува по прашањето за промовирање на мултикултурно разбирање и соживот.

Значајна иницијатива преземена од страна на локалните власти во однос на ова беше усвојувањето на Стратегијата за развивање на мултикултурниот дијалог (2014-2017) во 2014 година.

Стратегијата имаше спорадични напори од страна на граѓанските организации и образовните институции за унапредување на меѓуетничкиот дијалог и интеркултурното разбирање. И покрај релативно неразвиен граѓански сектор, институциите на локалната самоуправа одржуваат комуникации со граѓанските организации, преку директни средби. Седниците на Советот на општината, исто така се отворени за сите заинтересирани граѓани.

Локалните заедници во општина Брвеница, исто така, изразија интерес за придонес кон зближување на припадниците на различните етнички заедници, сепак, ни една конкретна акција не беше преземена до сега. Сепак, скудните општински буџетски средства за културни манифестации и спортски настани кои ќе ги зближат граѓаните кои припаѓаат на различни етнички групи покажува дека во општина Брвеница овие настани не се многу чести.

Комисијата за односи меѓу заедниците (КОМЗ) од општина Брвеница е основана на седницата на Советот на општината на 19.09.2013. Комисијата е составена од шест члена,

од кои три се членови на Советот на општината, а останатите три члена се надворешни лица. Претседателот на Комисијата, исто така, е надворешен член. КОМЗ Брвеница има Деловник за работа, но не и програма за работа. КОМЗ Брвеница претежно е консултирана за одредени прашања од областа на образованието, културата, спортот и инфраструктурата. Заклучоците на КОМЗ се доставуваат преку огласна табла (Општина Брвеница, 2014).

Во претходните години, членовите на КОМЗ Брвеница учествувале во обуки за подобрување на нивните капацитети во областа на меѓуетничките односи. Сепак, претходните извештаи за работењето на КОМЗ Брвеница идентификуваа недостатокот на комуникација со локалните училишта : наставниот и административниот персонал не се добро информирани во врска со функционирањето на КОМЗ и можности за соработка. Наодите од теренските истражувања укажуваат на тоа дека овие проблеми постојат, и дека постои недостаток на свест за активностите на ова тело, дури и кај општинската администрација. Покрај промените во работењето во однос на составот и функционирањето на КОМЗ од 2013 година, очигледно е дека се потребни дополнителни напори за КОМЗ Брвеница да го искористат својот целосен капацитет.

Во однос на образовната сфера, постојат три основни училишта кои работат во општина Брвеница: "Коста Рацин" во село Брвеница; "7 Март" во село Челопек (часовите се изведуваат на македонски и на албански јазик), и "Гоце Делчев" во селото Стенче (часовите се изведуваат на македонски и на албански јазик). Сите училишта имаат мултиетнички наставен и административен персонал.

Сите три основни училишта се дел од иницијативата за интегрирано образование спроведено во име на Министерството за образование и наука, со финансиска поддршка од УСАИД. ОУ "Коста Рацин" има воспоставено соработка со друго основно училиште од село Пирок (Општина Боговиње), каде воннаставни активности се одржуваат на албански јазик. Основното училиште "7 Март" има долга традиција во образованието на децата од различни етнички групи, македонски и албански деца посетуваат настава во иста смена, постојат заеднички состаноци на училишен совет, заеднички прослави и екскурзии. Фактот дека сите три основни училишта учествуваат во иницијативата за интегрирано образование значи дека учениците од сите етнички заедници во овие училишта имаат заеднички часови по англиски јазик, уметност и физичко образование (Општина Брвеница, 2014). Сите наставници кои работат во училиштето "7 Март" добија сертификати за интеркултурна компетентност доделена од страна на УСАИД.

Главните воннаставни активности за учениците од сите етнички групи се поврзани со спортски манифестации, чие продолжување е доведено во прашање поради недостаток на средства. Според претставници од сферата на образованието, заедничките екскурзии, кои се традиционални активности во училиштата, исто така се доведени во прашање поради недостаток на средства.

Стратегија за развивање на мултикултурниот дијалог

Со цел олеснување на меѓуетничкиот соживот и развој на мултикултурната демократија, во 2013 година, општина Брвеница учествува во проектот "Подобрување на меѓукултурното разбирање во мултиетничките општини во Македонија", спроведен од АДИ, со финансиска поддршка на Британската амбасада во Скопје. Како резултат на проектните активности, во 2014 година, Советот на општина Брвеница донесе Стратегија за развој на мултикултурен



дијалог (2014-2017). Главната цел на Стратегијата е "подобрување на меѓуетничките односи, меѓукултурен дијалог и верска толеранција што ќе придонесе за просперитетна заедница врз основа на вкоренети локални вредности" (Општина Брвеница, 2014, стр. 5).

Специфичните цели на Стратегијата се однесуваат на:

1. "Зајакнување на капацитетите на општинската администрација и Комисијата за односи меѓу заедниците за нивната креативност, транспарентност и отчетност;
2. Поддршка на интегриран образовен систем кој ги вклучува сите ученици во процесот на подигнување на свеста на соживот и толеранција;
3. Организиран пристап за подигање на свеста на целата заедница за важноста и потребата за меѓукултурен дијалог" (Општина Брвеница, 2014, стр. 6).

Временската рамка за спроведување на Стратегијата е три години, во периодот од 1 јули 2014 година до 30-ти јуни 2017 година.

Општината, КОМЗ и други релевантни чинители се одговорни за следење на процесот на спроведување на Стратегијата, како и нејзината ефективност, и да ги направат потребните интервенции. Беше договорено дека Општината, КОМЗ, локалните ГО и училишта, како клучни актери обезбедуваат план за следење на спроведувањето на Стратегијата (Општина Брвеница, 2014).

Во овој контекст, локалната КОМЗ и секторот на образование имаат главна одговорност за спроведување на Акциониот план. Спроведувањето на Стратегијата треба да се следи преку обезбедување на годишни извештаи во име на КОМЗ, како и одговорен општински сектор, кои се должни да поднесат извештај на крајот од секоја година, да биде усвоен од страна на Советот на општината. Извештајот треба да обезбеди пресек на постигнување на индикаторите утврдени во Акциониот план на Стратегијата, како и подготовка на препораки за понатамошна акција (Општина Брвеница, 2014).

Стратегијата предвидува дека по втората година од спроведувањето, КОМЗ на Брвеница и одговорното лице, во соработка со локалните ГО, претставници на единицата на локална самоуправа, како и образовниот сектор и други релевантни чинители, да подготви план за евалуација на процесот на имплементација на Стратегијата. Евалуацијата треба да се врши од страна на независни експерти. Резултатите од проценката се предвидени да вклучуваат анализа на примената, информации за постигнатите цели и препораки за промени и прилагодување на Стратегијата и Акциониот план на состојбите и потребите (Општина Брвеница, 2014).

Активностите кои се предвидени да се реализираат во предвидениот рок се однесуваат на:

- ☞ Измена на Статутот на Општина Брвеница, како и проширување на составот на КОМЗ на Брвеница;
- ☞ Редовни состаноци помеѓу претседателот на Советот на општината и на членовите на КОМЗ;
- ☞ Подготовка и усвојување на оперативната програма на КОМЗ;
- ☞ Организирање на обуки за мултикултурен дијалог за членовите на КОМЗ и на општинската администрација;



- ☞ Посети и размена на искуства со други општини;
- ☞ Подобрување на веб-страница на општината, за да се олесни и подобри комуникацијата меѓу граѓаните и општината;
- ☞ Редовни состаноци меѓу членовите на КОМЗ и граѓаните (Општина Брвеница, 2014).

Во сферата на образованието, Акциониот план ги предвидува следните активности:

- ☞ Воведување на јазиците на другите етнички заедници;
- ☞ Воведување на мултикултурни елементи во неколку наставни предмети: уметност, историја и литература;
- ☞ Заеднички часови по уметност, историја и литература;
- ☞ Заедничко учество на проекти од областа на мултикултурализмот;
- ☞ Формирање на мешани спортски тимови и организирање на спортски настан;
- ☞ Формирање на мешани културни клубови и организирање на културни манифестации;
- ☞ Организирање на работилници за меѓукултурна соработка помеѓу учениците;
- ☞ Заеднички екскурзии;
- ☞ Заеднички натпревари;
- ☞ Подготовка и објавување на електронски училишни весници;
- ☞ Заеднички состаноци на училишните одбори, родителски одбори и наставен кадар;
- ☞ Организирање на заеднички настани, особено во руралните средини;
- ☞ Организација на јазични курсеви за возрасни, за учење на јазикот на друга етничка заедница;
- ☞ Формирање на мешани спортски клубови;
- ☞ Формирање на мешан клуб за култура;
- ☞ Организирање на спортски настани (Општина Брвеница, 2014).

Други обврски се однесуваат на:

- ☞ Организација на годишни саеми и фестивали за промовирање на мултикултурниот карактер на општината;
- ☞ Обезбедување на поддршка за локалните ГО за проекти поврзани со мултикултурализмот;
- ☞ Организација на спортски настани;
- ☞ Формирање на етнички мешан клуб за култура;
- ☞ Организација на јазични курсеви за учење на јазиците на другите етнички заедници (Општина Брвеница, 2014).



Прегледот на соодветната документација како и интервјуата со релевантни чинители укажуваат на тоа дека постои одреден степен на напредок во спроведувањето на Стратегијата. Составот на КОМЗ Брвеница се прошири на 7-9 члена. Наведено е дека Комисијата има разновиден состав, со членови од сите сфери на општествениот живот: деловен сектор, Советот на општината, локалните заедници, училиштата, верските организации, итн. Испитаниците укажуваат на тоа дека членовите на Комисијата одржуваат редовни средби, иако нема достапни информации за тоа дали постојат редовни квартални состаноци како што е предвидено во Стратегијата.

Главни активности и одговорности на КОМЗ Брвеница беа намалување на социјалната дистанца кај граѓаните, посредување во можни конфликтни ситуации, иако беше забележано дека не постојат конфликти во општината досега. Членовите на локалниот КОМЗ, како и други релевантни чинители (членови на Советот на општината, претставници на локалните заедници, религиозни заедници, деловен сектор, образовниот сектор и други институции) учествувале во обуката за мултикултурализмот и меѓуетничко зближување во организација на АДИ.

Општинските власти, исто така, прават напори да се организираат заеднички активности за граѓаните од различно етничко потекло: културни манифестации и спортски настани, каде што припадниците на различните етнички заедници учествуваат заедно. Сепак, ограничениот достапност на средствата ограничува можности за повеќе настани и иницијативи за меѓусебно зближување.

Увид од релевантни чинители

Увидот од локалните засегнати страни покажува дека во целина, меѓуетничките односи во општината се стабилни, и не се случија конфликти дури и во периоди на кризи.

Претставниците на локалната самоуправа укажуваат на тоа дека вработувањата во општинската администрација се реализираат во согласност со одредбите од ОРД, со почитување на правата на сите етнички заедници кои живеат во општината, без отпор од страна на граѓаните. Советот на општината се придржува до принципот на заедничко донесување одлуки, како и сите одлуки се донесуваат спогодбено од страна на сите 15 членови, од кои 8 се Албанци, а 7 се Македонци.

И покрај општото набљудување на стабилни меѓуетнички односи во општината, некои испитаници покренала одредена загриженост дека залошбата за меѓуетничкиот соживот може да биде во голема мера декларативна, и потребни се повеќе иницијативи за да се обезбеди вистинско зближување на граѓаните од различни етнички групи. Постои одредено незадоволство во врска со општинските инвестиции во различни локални заедници, при што секоја од етничките групи се перцепира како обесправена во однос на распределба на ресурсите. Меѓутоа, општината прави напори да се балансира дистрибуцијата на локални фондови за ГО кои работат на застапување на интересите на различните етнички заедници. Некои испитаници, исто така, го покренала прашањето на недостиг на доверба меѓу различните етнички заедници, што и понатаму е проблем што треба да се реши. Иако постои соработка помеѓу општинската администрација од различно етничко потекло, оваа соработка е изразена најчесто кога сите релевантни чинители имаат заеднички интерес. Во други случаи, соработката е главно декларативна и врз основа на принципот на реципроцитет. Релевантни засегнати страни, исто така, укажуваат на фактот дека одразот на проблемите од централно на локално ниво, не придонесува за подобрување на односите меѓу различните етнички заедници.

И покрај фактот дека локалната КОМЗ одржува редовни состаноци и учествува во прашања од значење за припадниците на различни етнички заедници, беше истакната загриженост во врска со општите заложби за подобрување на меѓуетничкиот соживот во заедницата. Неколку испитаници се на мислење дека треба да се спроведуваат повеќе проекти и други иницијативи во оваа сфера.

Во однос на состојбата во сферата на образованието, испитаниците од овој сектор наведоа дека ситуацијата не е радикално различна од другите општини низ целата земја, во однос на проблемите со распределбата на блок дотациите, и намалување на бројот на ученици, како резултат на интензивни миграциски процеси. Само две од единаесет локални заедници во општината не се етнички хетерогени, сите други локални заедници се мултиетнички, со деца од сите етнички групи кои посетуваат исто училиште.

Испитаниците посочиле дека степенот на меѓуетничкиот соживот во образованието бил високо оценет од страна на координаторите на проектот. Во 2011 година училиштата во општината беа рангирани на 3-то место меѓу 84-те општини во земјата во врска со спроведувањето на интегрираното образование од страна на УНДП, и 5 место од УСАИД во 2013 година. Покрај тоа, фудбалери од сите етнички заедници играат заедно во локалниот фудбалски клуб "Беса".

Претставниците од општината укажуваат на потребата за повеќе проекти со кои ќе се олесни соработката меѓу припадниците на различните етнички заедници и дека се потребни дополнителни средства за да се обезбеди спроведување на предвидените иницијативи.

Испитаниците од образовниот сектор укажуваат на тоа дека тие се придржуваат до акциски план во поглед на образованието. Учениците од различни етнички заедници присуствуваат на заеднички часови; постојат заеднички состаноци на училишниот совет; заедничко управување на училиштето, и заеднички средби со наставниците во тек на работно време. Повеќе важни проблеми се поврзани со недостаток на средства за основната работа, што се одразува на можноста за организирање на дополнителни воннаставни активности (натпревари, екскурзии, прослави, спортски настани, итн.).

Сепак, некои испитаници укажуваат на тоа дека постои постојан недостаток на комуникација помеѓу младите од различни етнички заедници надвор од училишните активности. Комуникацијата меѓу возрасните во најголема мера е водена од прагматизам. Освен толеранција и само соживот, беше забележано дека меѓусебните контакти биле ретки, и меѓуетничките бракови непостоечки. Значајна пречка за пристапот на различните заедници е недостатокот на интерес кај граѓаните да ги изучуваат јазиците на другите етнички групи.

Испитаниците и учесниците во јавните дебати издвојуваат мешање на политичките партии за прашања кои го поткопуваат меѓуетничкиот соживот во општината. Ситуацијата е малку парадоксална - од една страна, преовладува мислењето дека политичките партии многу придонесуваат за вложување на меѓуетничките односи. Од друга страна, граѓаните се склони да се свртат кон партиите на нивната етничка група за решенијата кои се однесуваат на нивните секојдневни проблеми и интереси. Граѓаните потенцираат дека во областите каде што тие имаат лични интереси (на работното место, на пример), етничките бариери лесно се надминуваат, а освен тоа, тие не се пречка за учење на јазиците на другите етнички групи. Во случаите каде што нема личен интерес, луѓето се свртуваат кон патриотизмот да се брани својата неподготвеност да комуницираат и да покажат почит и разбирање кон своите соседи од другите етнички групи. Патриотизмот се наведува како причина за одбивање да



го научат јазикот на другата етничка група, на пример.

Некои воннаставни и општински активности, како што се натпревари помеѓу училиштата и спортските игри биле организирани, но нивната фреквенција не дозволува формирање на вистинска интеракција помеѓу младите од различна етничка припадност. Овие активности се исто така под знак прашање поради недостаток на општинските фондови. Во однос на ова прашање, голем дел од интервјуираните и учесниците во расправата ја истакнаа потребата за доделување на посебни средства од централниот буџет. Голем дел од активностите се спроведуваат само за да се исполни законската обврска, бидејќи училиштата се ставени под голем притисок да се исполнат овие барања, и тие се оставени сами на себе во процесот на имплементација, без поддршка (финансиска основно) од централната власт.

Важен дел од севкупниот успех и влијанието на спроведените иницијативи за зближување на младите од различна етничка припадност е влијанието на семејството. Учесниците истакнаа дека ниту една иницијатива нема да постигне успех, без поддршка од родителите, поради тоа тие треба да бидат повеќе вклучени во планирањето и спроведувањето на активностите. Сите активности иницирани од надвор често се сметаат како наметнати и се исполнети со отпор. Некои од испитаниците дури го изјавуваат фактот дека тие се чувствуваат како да се "казнети" со мултикултурни проекти, кога сите средства се распределуваат на етнички чисти заедници.

Покрај фактот дека не постојат конфликтни ситуации меѓу етничките заедници во последниве години, меѓуетничките односи во општината не беа ослободени од повремени тензии. Ова е особено случај кај младите луѓе. Додека возрасните имаат изградено некоја форма на мирен соживот, со ограничена комуникација и соработка и прагматични толеранција, младите луѓе се помалку склони да се одржат дури и основните контакти меѓу едни со други.

Претставниците од деловниот сектор се изјасниле дека не се соочиле со бариери во однос на соработката со припадниците на различните етнички заедници во општина Брвеница. Тие потенцираат дека кога станува збор за областа на акција, постои комуникација управувана од заеднички интерес. Сепак, исто беше истакнато дека граѓаните, особено младите, сè уште преферираат да комуницираат и да бидат со луѓето од нивната етничка група.

Испитаниците исто така, сметаат дека влијанието на деловниот сектор за целокупната состојба со меѓуетничките односи во општината е мал, и тоа во најголем дел се однесува на заедничкото време и простор што го делат вработените од различни етнички заедници. Исто, издвоена е важноста на поволните меѓуетничките односи за економскиот развој на општината. Најголем придонес во овој сегмент била финансиската поддршка од деловниот сектор за промоција на иницијативи за мултикултурно и меѓуетничко зближување, имплементиран од страна на локалните власти и ГО.

3.2 Општина Врапчиште



Општина Врапчиште се наоѓа во северозападниот дел на земјата, во Полошкиот регион. Според пописот на населението од 2002 година, општината има 28.210 жители, од кои 83% се Албанци, 12% се Турци, 4% се Македонци и 1% други (Државен завод за статистика, 2005). Општина Врапчиште е составена од 16 месни заедници, со 13 училишта, од кои 12 се основни и едно средно училиште во село Неготино.

Една од клучните карактеристики на општината е долга традиција на автентичен мултикултурализам на припадниците на албанската, турската и македонската етничка заедница (Општина Врапчиште, 2014).

И покрај фактот дека не постои законска обврска за формирање на локален КОМЗ, општина Врапчиште ја има воспоставено оваа Комисија во 2006 година. Комисијата е составена од шест члена (по двајца од секоја етничка група), кои не биле членови на Советот на општината. Едно од најважните достигнувања на Комисијата беше усвојувањето на турскиот јазик како трет службен јазик во општината (Општина Врапчиште, 2014).

Сепак, извештајот подготвен од страна на АДИ идентификува некои недостатоци во работењето на КОМЗ Врапчиште, главно поврзани со недостаток на свест кај граѓаните за нејзината улога и активности, поткопувајќи ја својата позиција како форум за мултиетнички и мултикултурен дијалог (Општина Врапчиште, 2014).

Во однос на образовната сфера, настава на албански се одржува во ОУ "Мехмет Дерала" во село Градец, ОУ "Наим Фрашери" во село Неготино, и ОУ "Сали Лиси" во Добридол, како и во средното училиште "Неготино". Средното училиште "Неготино" има воспоставено соработка со средното училиште "Љупчо Сантов" од општина Кочани, а учениците имаат учествувано во неколку заеднички воннаставни настани. Учениците од македонската и турската етничка припадност своето средно образование го продолжуваат во училиштата во соседната општина Гостивар. Воведување на настава на македонски јазик не е остварливо, поради малиот број на ученици од македонска етничка припадност (Општина Врапчиште, 2014).

Позитивен пример за интегрирано образование во општина Врапчиште е ОУ "Врапчиште", каде што наставата се одвива на три јазици - македонски, албански и турски јазик. Учениците учествуваат во заеднички наставни и воннаставни активности - патувања, спортски настани, културни манифестации, прослави и др. Се организираат заеднички обуки на наставниот кадар, а училиштето учествува во повеќе проекти за подобрување на меѓуетничка и меѓукултурна соработка.

Сепак, сè уште има одредени предизвици во сферата на меѓуетничкиот соживот, што треба да се надминат. Имено, според анализата на состојбата спроведена од страна на АДИ, меѓуетничките односи на локално ниво се под силно влијание на одлуките донесени на централно ниво. Имено, општините немаат право на глас за прашања кои се однесуваат на нивните граѓани, на пример избор на учебници, дури и во случаи кога е очигледно

дека содржината не е етнички избалансирана и може да има негативно влијание врз меѓуетничките односи на локално ниво. Иако локалните единици на самоуправа немаат директен мандат во оваа сфера, тие индиректно влијаат на јавниот дискурс и политичките процеси кои можат да доведат до позитивно решавање на овие прашања (Наскова, Мехмети & Имери, 2013).

Стратегија за развивање на мултикултурниот дијалог

Процесот на развој на меѓуетничкиот соживот и мултикултурна демократија продолжи со учество на општина Врапчиште во проектот “Подобрување на меѓукултурното разбирање во мултиетничките општини во Македонија”, спроведен од АДИ, со инансиска поддршка на Британската амбасада во Скопје. Учеството во проектот резултираше со донесување на Стратегија за развој на мултикултурно разбирање (2014-2017) во 2014 година. Главната цел на Стратегијата е “зајакнување на мултикултурната комуникација во општина Врапчиште базирана на подобро мултикултурно разбирање на граѓаните од различни етнички заедници”(Општина Врапчиште, 2014, стр. 8) .

Специфичните цели на Стратегијата се однесуваат на:

1. "Организирање на заеднички културни активности кои вклучуваат голем број на граѓани од сите заедници во општината;
2. Учење на јазиците на различните заедници;
3. Подобрување на комуникацијата во образовната сфера, со активно учество на учениците и нивните родители;
4. Подобрување на мултикултурната соработка во сферата на спортот;
5. Подобрување на ефикасноста на локалните институции во сферата на меѓуетничките односи " (Општина Врапчиште, 2014, стр. 9).

Периодот за имплементација на Стратегијата е три години, од 2015 до 2018 година.

Општина Врапчиште има примарна одговорност за спроведување и следење на Стратегијата и Акциониот план . Општината, исто така, има одговорност за периодично оценување на напредокот во спроведувањето на Стратегијата, во форма на извештаи од мониторингот. Овие извештаи се доставуваат до Советот на општината.

Во таа смисла Стратегијата првенствено се занимава со зајакнување на постојните, како и развој на нови капацитети за активно и директно учество на граѓаните во развојот на мултикултурната соработка во Општината.

Еден од стратешките приоритети беше подобрување на капацитетите на КОМЗ Врапчиште. Акцискиот план на Стратегијата предвидува повеќе активности за решавање на овој аспект:

- ☞ Развој на капацитетите на КОМЗ Врапчиште, преку обезбедување на обуки, експертска помош, финансиска поддршка и дополнителна организациска поддршка (простории, опрема, итн);
- ☞ Воспоставување на општинска мултиетничка комисија, за следење и координација



на спроведувањето на Стратегијата;

- ☞ Обука на општинската администрација за промовирање на мултикултурно разбирање (Општина Врапчиште, 2014).
- ☞ Стратегијата исто така, обезбедува серија на заеднички културни и спортски настани, кои ќе ги зближат граѓаните од различно етничко потекло:
- ☞ Организација на годишниот фестивал на различни етнички култури, со активно учество на граѓаните од сите локални заедници, како и со учество на уметници од други општини;
- ☞ Воспоставување на редовна годишна програма за посета на културно-историските институции за младите, со цел учење на обичаите на другите култури;
- ☞ Организирање на редовни (1-2 годишно) хуманитарни манифестации, на мулти етничка основа;
- ☞ Воспоставување на годишниот фестивал за презентација на традиционалната кујна на различните етнички заедници (Општина Врапчиште, 2014).

Јазичните бариери најчесто се означени како една од причините за ниската интеракција помеѓу членовите од различна етничка припадност. Како резултат на тоа, Акциониот план на Стратегијата предвидува активности за надминување на ова прашање:

- ☞ Воспоставување на општински весник на три јазици (македонски, албански и турски јазик) во печатени и онлајн верзии;
- ☞ Организирање на редовни курсеви на албански, турски и македонски јазик, за деца;
- ☞ Воведување на изборни предмети за изучување на јазиците на етничките заедници во училиштата (Општина Врапчиште, 2014).
- ☞ Тековните активности во сферата на образованието, беа дополнети со неколку дополнителни иницијативи во Акциониот план:
- ☞ Организирање на најмалку три (годишно) општински натпревари меѓу училиштата и учениците од различна етничка припадност;
- ☞ Организирање на редовни мултиетнички екскурзии;
- ☞ Организирање на најмалку 4 (годишно) еднодневни мултиетнички екскурзии;
- ☞ Организирање на најмалку 2 (годишно) мултиетнички еколошки активности (Општина Врапчиште, 2014).

Со цел да се создадат поповолни услови и можности за поврзување на младите луѓе од различна етничка припадност заедно, Акциониот план предвидува неколку спортски активности:

- ☞ Воспоставување на годишен мултиетнички фудбалски турнир;
- ☞ Организација на годишна велосипедска трка;
- ☞ Организирање на спортски турнири меѓу училиштата (Општина Врапчиште, 2014).

Спроведувањето на иницијативи предвидени во Стратегијата е во тек.

Со оглед на фактот дека голем дел од стратешките определби во областа на образованието се усогласени со паралелни акции и проекти, предвидените активности се спроведуваат без поголеми проблеми во училиштата во општина Врапчиште.

Меѓутоа, активностите поврзани со развојот на капацитетите на КОМЗ Врапчиште се доведува во прашање, поради недостаток на средства. Ова исто така се однесува на неколку сегменти во Стратегијата. Дел од активностите се спроведуваат, како што се заеднички спортски настани и фестивали, сепак, спроведувањето на други активности (обезбедување на бесплатни курсеви за изучување на локалните јазици, екскурзии) е попречено.

Увид од релевантни чинители

Увидот обезбеден од соодветните интервјуа и учесниците на дебатите укажуваат на тоа дека, во принцип, меѓуетничките односи во општината се сметаат како поволни, без тензии или етнички инциденти во претходните години. Сите испитаници истакнаа позитивни примери на комуникација и соработка помеѓу граѓаните во различни сфери на општествениот живот (на работното место, заедничка прослава на секуларни и религиозни празници, заедничко одбележување на важни животни настани - раѓања, свадби, итн.). Сепак, како и во случајот со испитаниците од другите општини, имаше забележителна склоност да се истакне важноста на напорите на сопствената етничка група за одржување на мирни меѓуетнички односи, додека се пренесува одговорноста за сегрегација на другите етнички заедници.

ОУ "Врапчиште" беше издвоено како позитивен пример за спроведување на концептот на интегрирано образование, во кое наставата се одвива на три јазици - македонски, албански и турски јазик. Учениците посетуваат настава во исти простории и во мешани смени. Сите училишта во општината се дел од проектот МОН за интегрирано образование. Воннаставните активности, како што се спортски настани и прослави на значајни празници, културни манифестации се организираат со учество на ученици од сите етнички групи. Сепак, испитаниците посочиле недостигот на финансиски средства за спроведување на другите активности предвидени во проектот за интегрирано образование.

КОМЗ Врапчиште ги одржува своите активности, иако малку се попречени од недостатокот на општински средства за реализација на сите иницијативи предвидени во Стратегијата. КОМЗ донесува годишни оперативни програми, сепак, од општината не се доделени посебни средства за реализација на активностите предвидени во Стратегијата и Акциониот план за мултикултурно разбирање. Сите активности на општинско ниво се реализираат од страна на училиштата.

Испитаниците го покренаа прашањето на недостиг на средства за потемелна посветеност на општинските власти во однос на остварување на целите на Стратегијата за мултикултурно разбирање. Еден од главните заклучоци од интервјуата и дебатите е дека мора да бидат развиени нови механизми за финансиска поддршка на реализацијата на целите на Стратегијата, како и зајакнување на соработката помеѓу општината и граѓанскиот сектор.

3.3 Општина Гостивар



Општина Гостивар се наоѓа во западниот дел на земјата, во горниот дел на Полошката котлина. Гостивар е урбана општина опфаќајќи територија од 518,79 km², или 2,9% од територијата на земјата. Според пописот на населението од 2002 година, Општина Гостивар има 81.041 жител од различно етничко потекло: 66,6% се Албанци, 19,5% се Македонци, 9,8% се Турци, 3,8% се Роми и други (Државен завод за статистика, 2005).

Освен неколку исклучоци, меѓуетничките односи во општина Гостивар се оценуваат како стабилни. Постои задоволителен степен на толеранција и соживот. Пред 2013 година, општината немаше конкретни активности во насока на зајакнување на меѓуетничкиот дијалог и меѓукултурно разбирање. Сепак, соработката меѓу органите на локалната самоуправа и граѓанското општество и образовниот сектор е на задоволително ниво. Органите на локалната власт, исто така одржуваат редовна соработка со верските заедници и политичките партии кои се активни во општината.

Друг важен аспект за подобрување на меѓуетничките однос на локално ниво е формирањето на Младинскиот совет на општината во јули 2013 година. Младинскиот совет е одраз на мултикултурниот карактер на општината. Младинскиот совет работи во повеќе области: култура, спорт, здравство, односи со јавноста, проекти, итн. (Општина Гостивар, 2014).

Комисијата за односи меѓу заедниците во општина Гостивар е основана во 2008 година. Комисијата е составена од седум члена. Статутот на општина Гостивар спречува членовите на Советот на општината да бидат и членови на КОМЗ истовремено. Во минатото, локалниот КОМЗ одлучувал главно за прашањата поврзани со преименување на улиците и соработка со други општини.

Нема информации за тоа дали членовите на Комисијата учествувале на обуки за јакнење на нивните капацитети во сферата на меѓуетничкиот дијалог и разбирање, освен на обуки организирани од страна на .

Еден од недостатоците во функционирањето на локалните КОМЗ, според претходните анализи е поврзано со фактот дека граѓаните воопшто, како и претставници од релевантните локални институции, не се доволно свесни за специфичната улога и мандат на КОМЗ, и на тој начин неговите капацитети не се целосно искористени.

Постојат десет основни и три средни училишта во општина Гостивар. Часовите се одржуваат на албански, македонски и турски јазик, но учениците посетуваат настава во различни смени. Речиси во сите училишта наставниот и административниот персонал е составен од припадници на различни етнички заедници. Сферата на образованието се гледа како еден од клучните фактори за градење на позитивни меѓуетнички односи во заедницата.

Повеќето од основните и средните училишта во општината учествуваа во проектите за интегрирано образование , вклучително и проектот имплементиран од страна на

Министерството за образование и наука и УСАИД (Општина Гостивар, 2014). Активностите на проектот овозможуваат заеднички наставни и воннаставни активности за учениците од сите етнички групи. Од 2014 година, во основното училиште "Гоце Делчев" е дел од мрежата на училишта на Нансен Дијалог Центар, кој спроведува Нансен модел за интегрирано образование. Во периодот октомври-ноември 2015 година, родителите на учениците запишани во училиштето учествуваа во заеднички активности, како дел од Нансен моделот за интегрирано образование (Реализација на програмата за соработка со родителите, 2015). Средното училиште во општината, исто така, учествува во Проект за мировно образование, поддржан од Меѓаши.

Граѓанските организации претставуваат движечка сила за поддршка на развојот на меѓуетничките односи и за развој на меѓукултурниот дијалог во општината. Сепак, имајќи ги предвид ограничените ресурси на располагање на локалните ГО, нивните напори во оваа област значително се нарушени. Активности за зближување на различните етнички групи се организирани периодично и не постојат програми кои предвидуваат систематски планирани активности во оваа сфера (Општина Гостивар, 2014).

Локалните ГО имаат воспоставено добра соработка со КОМЗ Гостивар, како и со Советот на општината. Нивните активности редовно се прикажуваат на локалните медиуми. Еден важен аспект е тоа што претставниците од локалните ГО биле на обуки за прашања кои се однесуваат на меѓуетничките односи.

Стратегија за развивање на мултикултурниот дијалог

Со цел олеснување на меѓуетничкиот соживот и развој на мултикултурна демократија, во 2013 година на општина Гостивар учествуваше во проектот "Подобрување на меѓукултурното разбирање во мултиетничките општини во Македонија", спроведен од АДИ, со финансиска поддршка на Британската амбасада во Скопје. Како резултат на активностите на проектот, во 2014 година, Советот на општина Гостивар донесе Стратегија за развој на мултикултурен дијалог (2014-2017). Општата цел на Стратегијата е "придонес кон локалните вкоренети вредности на толеранција и соживот врз основа на меѓусебно почитување на етничките, културните и религиозните различности во општина Гостивар" (Општина Гостивар, 2014, стр. 6).

Специфичните цели на Стратегијата се однесуваат на:

1. "Отвореност и транспарентност на општинската администрација за јавноста, пред сè преку функционална и проактивна Комисија за односи меѓу заедниците;
2. Интегриран образовен систем преку кој се промовира толеранција и соживот;
3. Организиран пристап за подигање на свеста на целата заедница за важноста и потребата за меѓукултурен дијалог " (Општина Гостивар, 2014,. Стр. 7-8).

Временската рамка за спроведување на Стратегијата е три години, во периодот од 1 јули 2014 година до 30-ти јуни 2017 година.

Локалниот КОМЗ и секторот за образование првенствено се одговорни за спроведување на Акциониот план. Спроведувањето на Стратегијата треба да се следи преку обезбедување на периодичните годишни извештаи во име на КОМЗ и одговорен општински службеник. Извештаите се поднесуваат до локалниот општински совет. Извештаите се наменети да им овозможат увид во процесот на спроведување на Стратегијата, можни проблеми што можат



да ја попречат нејзината имплементација, како и давање на препораки за нивно решавање (Општина Гостивар, 2014).

По втората година од спроведувањето на Стратегијата, КОМЗ како и одговорниот општински службеник, заедно со другите релевантни засегнати страни (претставници на локалните ГО, локалната самоуправа, образовни и деловни сектори, итн.) се одговорни за развивање на план за оценување на спроведувањето на Стратегијата. Евалуацијата треба да се врши од страна на независни експерти. Резултатите од проценката треба да содржат анализа на спроведувањето, информации за постигнатите цели и препораки за промени и прилагодување на Стратегијата и Акциониот план на состојбата и потребите (Општина Гостивар, 2014).

Општина Гостивар и КОМЗ ја имаат главната одговорност за координирање и спроведување на Стратегијата. Овие институции, исто така се одговорни за годишна евалуација и мониторинг на процесот на спроведување (Општина Гостивар, 2014).

Процесот на градење на транспарентна локална самоуправа, која промовира соживот и треба да придонесе за интеркултурна соработка треба да се постигне преку следните активности:

- ☞ Измена на Статутот на Општина Гостивар, како и проширување на составот на КОМЗ Гостивар;
- ☞ Редовни состаноци помеѓу претседателот на Советот на општината и членовите на КОМЗ;
- ☞ Подготовка и усвојување на оперативната програма на КОМЗ;
- ☞ Организирање на обуки за мултикултурен дијалог за членовите на КОМЗ и општинската администрација;
- ☞ Посети и размена на искуства со други општини;
- ☞ Подобрување на веб-страницата на општината, за да се олесни и подобри комуникацијата меѓу граѓаните и општината;
- ☞ Редовни состаноци меѓу членовите на КОМЗ и граѓаните (Општина Гостивар, 2014).

Развој на интегриран образовен систем треба да се олесни со:

- ☞ Воведување на јазиците на другите етнички заедници;
- ☞ Воведување на мултикултурни елементи во неколку наставни предмети: уметност, историја и литература;
- ☞ Заеднички часови по уметност, историја и литература;
- ☞ Заедничко учество на проекти од областа на мултикултурализмот;
- ☞ Формирање на мешани спортски тимови и организирање на спортски настани;
- ☞ Формирање на мешани културни клубови и организирање на културни манифестации;
- ☞ Организирање на работилници за меѓукултурна соработка помеѓу учениците;

- ☞ Заеднички екскурзии;
- ☞ Заеднички натпревари;
- ☞ Подготовка и објавување на електронски училишни весници;
- ☞ Заеднички состаноци на училишните одбори, родителски одбори и наставен кадар;
- ☞ Организирање на заеднички настани, особено во руралните средини;
- ☞ Организација на јазични курсеви за возрасни, за учење на јазикот на друга етничка заедница;
- ☞ Формирање на мешани спортски клубови;
- ☞ Формирање на мешан клуб за култура;
- ☞ Организација на спортски настани;
- ☞ Организирање на заеднички литературни читања "Иднина";
- ☞ Воспоставување на ГО платформа за развој на мултикултурна кохабитација во општината;
- ☞ Обезбедување на финансиска поддршка на локалните ГО кои работат на промоција на мултикултурализмот;
- ☞ Поддршка на мултикултурен локален медиум;
- ☞ Подготовка на видео материјали за унапредување на меѓуетничката толеранција (Општина Гостивар, 2014).

Општинските власти се во процес на реализација на стратешките цели, особено во сферата на образованието. И покрај некои реформи во врска со работата на КОМЗ Гостивар, останува да се спроведат неколку стратешки определби. Најголем дел од активностите кои се спроведени досега се поврзани со организирање на спортски и културни манифестации. Во овој контекст, ограничените финансиски ресурси на некој начин го попречуваат спроведувањето на активностите со предвидената динамика.

Увид од релевантни чинители

Генерално, сите испитаници ги оценуваат меѓуетничките односи како стабилни, со некои помали изолирани инциденти. И покрај фактот дека меѓуетничките односи во општината се видливо стабилни, учесниците истакнаа дека има простор за нивно подобрување, со оглед на тоа дека анимозитетот меѓу различните етнички групи се перцепира дека е во пораст во изминатиот период. Бројот на млади Албанци кои не го зборуваат македонскиот јазик се зголемува со секоја генерација и не постои интерес кај младите Македонци за можноста за учење на јазик на некоја друга етничка група. Исто така, кога младите луѓе чувствуваат дека заедничките активности и други иницијативи како да се наметнати, овие иницијативи се соочуваат со поголем отпор.

Едно од прашањата за кои сите испитаници се сложуваат е потребата за поттикнување на граѓаните да ги изучуваат јазиците на другите етнички групи. Беше истакната потребата од проекти со кои ќе се организираат бесплатни часови по јазици. Еден позитивен аспект е дека испитаниците ја разбрале важноста на градење на меѓуетнички соживот од рана возраст. Во овој контекст, средното медицинско училиште беше издвоено како позитивен



пример, како и детската градинка која работи како дел од програмата Мозаик.

Сепак, во врска со тековните реформи во сферата на образованието, треба да се напомене дека е важно донесувањето на одлуки со консензус од заедницата, бидејќи не сите родители се сложуваат за соодветноста на мерките преземени како дел од упатствата за интегрирано образование (интеграција во градинка, на пример). Резервираноста кај родителите може да биде попречувачки фактор за исполнување на целите.

Основното училиште "Гоце Делчев" е дел од програмата на Нансен дијалог центарот и покажува позитивни резултати во областа на меѓуетничката интеграција. Други училишта, иако формално мултиетнички, имаат етнички поделени смени, со ученици, без можности за комуникација. Само средните училишта имаат мешани етнички смени.

И покрај некои заеднички активности (прослави, културни манифестации) засегнатите страни се согласија дека поделбата е присутна, која станува сè поочигледна во текот на годините. Иако сите училишта во општината имале учество во проектот за интегрирано образование, преземените активности немале големо влијание за намалување на сегрегацијата и социјалната дистанца меѓу учениците. Со исклучок на основното училиште "Гоце Делчев" и уште неколку други, училиштата се или еднојазични, или имаат часови за учениците од различни етнички групи во различни смени и простории.

Се организираат воннаставни активности, но комуникацијата меѓу учениците не продолжува надвор од училишните сидови. Се организираат заеднички часови, но комуникацијата е проблем и се должи на недостаток на познавање на јазикот на другите етнички заедници. Како и во случајот на други општини кои учествуваат во проектот, комуникацијата и соработката во јавната сфера повеќе се присутни кај возрасните, додека младите луѓе остануваат на дистанца. Постојните контакти, повторно, се ограничени на јавната сфера, додека во приватната сфера граѓаните и понатаму се врзуваат со нивните соодветни културни групи.

Училиштата во општината добија помош од страна на локалната власт за спроведување на активностите од проектот за интегрирано образование, но нивните ресурси остануваат ограничени. Постои соработка меѓу училиштата, и тие имаат учествувано во неколку иницијативи насочени кон подобрување на мултикултурно разбирање меѓу учениците (проекти кои се спроведуваат од Нансен Дијалог Центар, УСАИД, Детскиот правобранител и др.). Воннаставните активности се ограничени само на организирање на спортски и културни настани. ОУ "Гоце Делчев", како дел од програмата Нансен, организира заеднички часови за учениците од различна етничка припадност по граѓанско образование, уметност, итн. Сепак, многу од испитаниците ја подвлекоа потребата за изнаоѓање механизми за поголемо вклучување на родителите во овие активности, со цел да се обезбеди многу потребната поддршка на активностите.

КОМЗ Гостивар се вклучени во спроведувањето на акциониот план за мултикултурно разбирање, усвоен од страна на Советот на општината. Досега КОМЗ е вклучен во организација на фудбалски турнир и културната манифестација Гостфест. Членовите на Комисијата, заедно со членовите на општинската администрација, учествуваа во обуки организирани од страна на АДИ. Во однос на други прашања од својот мандат, КОМЗ не е многу активна.

Општо земено, засегнатите страни укажуваат на влијанието на политичките партии за влошување на меѓуетничките односи во општината. Меѓуетничките тензии се сметаат дека најчесто се поизразени за време на избори, што укажува на заклучокот дека главната линија на политичка поделба меѓу граѓаните - во политички партии поделени по етнички



линии, создава ситуација каде нивните често заеднички/поделени интереси и барања се на спротивните страни на политичката битка. Во принцип, сите учесници имаат тенденција да се нагласи придонесот на нивната етничка група во заштитата и одржувањето на мирни меѓуетнички односи во заедницата, и ставот дека поделбата е поддржана и засилена од припадниците на другите етнички групи.

3.4 Општина Јегуновце



Општина Јегуновце се наоѓа во североисточниот дел на Полошката котлина, зафаќа територија од 174 км². Општина Јегуновце е составена од 17 заедници. Јегуновце е рурална општина со 10.790 жители според пописот на населението од 2002 година, од кои 55,26% се Македонци, 43,11% се Албанци, Срби, 1% и 0,31% се Роми.

Во периодот до 2013 година, општина Јегуновце не усвоила стратешки пристап за унапредување на меѓуетничкиот дијалог и меѓукултурното разбирање. Имало некои спорадични напори, преку заеднички активности на учениците од различни етнички заедници во образовниот систем, како и организирање на спортски и културни настани за подобрување на меѓуетничкиот соживот меѓу граѓаните на општината. Советот на општината е составен од 15 членови, кои соработуваат со граѓаните за прашања од јавен интерес преку директни средби (Општина Јегуновце, 2014). Принципот на заедничко донесување одлуки исто е почитуван, делумно во врска со прашањата кои се од интерес на членовите на различните етнички групи кои живеат во општината.

Комисијата за односи меѓу заедниците (КОМЗ) во општина Јегуновце е основана во 2013 година. Локалниот КОМЗ е составен од пет члена, од кои сите се членови на Советот на општината, и претседателот на Комисијата припаѓа на албанската етничка група. КОМЗ Јегуновце досега не разви оперативен план, сепак, членовите биле консултирани за прашања поврзани со меѓуетничкиот соживот и интеркултурното разбирање, и нивните препораки и мислења се земено предвид во процесот на донесување одлуки (Општина Јегуновце, 2014). Мора да се напомене дека трошоците на работењето на КОМЗ Јегуновце се обезбедуваат од буџетот на општината, вклучувајќи ги и трошоците за учество на обуки. Сепак, ограничените можности за финансирање на општината не дозволуваат целосен развој на капацитетите на ова тело (Општина Јегуновце, 2014).

Постојат три основни училишта и едно дисперзирано средно училиште (како дел од средното училиште "Моша Пијаде" во Тетово), со голем број ученици кои го продолжуваат своето образование во училиштата во соседните општини. Имено, по воениот конфликт од 2001 година, македонските деца од селото Шемшово се префрлени во училиштето во село Жилче.

Еден позитивен пример за интегрирано образование е основно училиште "Фридрих Нансен" во селото Прељубиште, кое е поддржано од страна на Нансен Дијалог Центар и Министерството за образование и наука. Првата генерација на ученици во училиштето го завршија своето образование во учебната 2012/2013 година. Во ова училиште, учениците Македонци и Албанци имаат заеднички воннаставни активности: уметност, учење за другите култури, екскурзии и слично, а тука се и активности за родителите и наставниците, според Нансен моделот за интегрирано образование (Општина Јегуновце, 2014).

КОМЗ Јегуновце е клучно локално тело, кое треба да придонесе за подобрување на меѓуетничките односи и дијалог во општината. Имало препораки за проширување на составот на Комисијата, со надворешни членови. Вклучувањето на членовите на заедницата во работата на локалната КОМЗ се очекува да придонесе за проширување на перспективите

и обезбедување на директни информации за сегашните и идните потреби на граѓаните во општината. За да се задоволат овие цели потребни се статутарни измени, во делот што се однесува на составот и мандатот на КОМЗ (Општина Јегуновце, 2014).

Друга препорака е поврзана со зајакнувањето на улогата на КОМЗ Јегуновце со донесување на Оперативна програма, која ќе дефинира минимални активности и оперативна динамика на Комисијата. За таа цел, обезбедување на финансиски средства за реализација на Програма за работа на КОМЗ, е наведено како неопходност за обезбедување на независност и проактивност за прашања од значење за мултикултурниот дијалог и соработка меѓу различните етнички заедници во општината (Општина Јегуновце, 2014).

Еден од клучните предизвици за развојот на меѓуетничкиот соживот во општината, толеранција и мултикултурализам е развој на решенија за заеднички часови во училишните објекти и смени. Советот на општината покренала иницијатива за дискусија на теми поврзани со решавање на ова прашање, заедно со училишните одбори и советите на родители. Серија на работилници беа предвидени да се согледаат предностите и ризиците од таквите реформи, а соодветно на тоа да се донесат понатамошни одлуки.

Стратегија за развивање на мултикултурниот дијалог

Процесот на развој на меѓуетнички соживот и мултикултурна демократија се продолжи со учество на општина Јегуновце, во Проект за подобрување на меѓукултурното разбирање во мултиетничките општини во Македонија, спроведен од АДИ, со финансиска поддршка на Британската амбасада во Скопје. Учеството во проектот резултираше со донесување на Стратегија за развој на мултикултурен дијалог (2014-2017) во 2014 година. Главната цел на Стратегијата е "придонес за толерантно општество врз основа на меѓусебно почитување на етничките, културните и религиозните различности во Јегуновце " (Општина Јегуновце, 2014, стр. 6).

Специфичните цели на Стратегијата се однесуваат на:

1. "Отвореност и транспарентност на општинската администрација кон јавноста, преку функционална и проактивна Комисија за односи меѓу заедниците;
2. Интегриран образовен систем кој ги промовира толеранцијата и соживот;
3. Организиран пристап за подигање на јавната свест на целата заедница за важноста и потребата за меѓукултурен дијалог " (Општина Јегуновце, 2014, стр. 7).

Временската рамка за имплементација на Стратегијата е три години, во периодот од 1 јули 2014 година до 30-ти јуни 2017 година (Општина Јегуновце, 2014).

КОМЗ Јегуновце и Секторот за правни и општи работи имаат примарна одговорност за спроведување на Акциониот план на Стратегијата. Спроведувањето на Стратегијата треба да се следи преку периодични годишни извештаи, доставени од страна на КОМЗ и одговорен општинскиот сектор до Советот на општината. Извештаите треба да обезбедат информации за текот на спроведувањето на Стратегијата и Акциониот план, како и идентификација на прашањата кои би можеле да го поткопаат влијанието на Стратегијата, како и препораки за нивно надминување (Општина Јегуновце, 2014) .



По втората година од спроведувањето на Стратегијата, КОМЗ Јегуновце и одговорниот општински сектор, во консултација со претставници на граѓанскиот сектор, образовниот и деловен сектор, како и претставници од органите на општината, треба да обезбеди план за евалуација на процесот на спроведување на Стратегијата и Акциониот план. Евалуацијата треба да се врши од страна на независни експерти. Резултатите од проценката треба да содржат анализа на спроведувањето, информации за постигнатите цели и препораки за промени и прилагодување на Стратегијата и Акциониот план за сегашната состојба и потреби (Општина Јегуновце, 2014).

Процесот на градење на транспарентна локална самоуправа, со кој се промовира соживот и придонес за интеркултурна соработка, треба да се спроведе преку следните активности:

- ☞ Статусни промени и проширување на бројот на членови на КОМЗ Јегуновце со надворешни членови;
- ☞ Редовни состаноци помеѓу претседателот на Советот на општината и членовите на КОМЗ;
- ☞ Подготовка на Оперативен план на КОМЗ;
- ☞ Организирање на обуки за мултикултурниот дијалог за членовите на КОМЗ и на општинската администрација;
- ☞ Посети и размена на искуства со други општини;
- ☞ Подготовка и усвојување на оперативната програма на КОМЗ;
- ☞ Подобрување на веб-страница на општината, за да се олесни подобра комуникација меѓу граѓаните и општината;
- ☞ Редовни состаноци меѓу членовите на КОМЗ и граѓаните (Општина Јегуновце, 2014).
- ☞ Развој на интегриран образовен систем треба да се олесни со:
- ☞ Воведување на јазиците на другите етнички заедници;
- ☞ Воведување на мултикултурни елементи во неколку наставни предмети: уметност, историја и литература;
- ☞ Заеднички часови по уметност, историја и литература;
- ☞ Одржување на часови во исти простории и смени;
- ☞ Формирање на мешани спортски тимови и организирање на спортски настани;
- ☞ Формирање на мешани културни клубови и организирање на културни манифестации;
- ☞ Организирање на работилници за меѓукултурна соработка помеѓу учениците;
- ☞ Заеднички екскурзии;
- ☞ Заеднички натпревари;
- ☞ Заеднички состаноци на училишните одбори, родителски одбори и наставен кадар;
- ☞ Организирање на заеднички настани, за членови на училишните совети, родителските совети и наставниците;

- ☞ Организација на заеднички настани, традиционални саеми;
- ☞ Организација на јазични курсеви за возрасни, за учење на јазикот на друга етничка заедница;
- ☞ Формирање на мешани спортски клубови;
- ☞ Формирање на мешани клубови за култура;
- ☞ Организација на спортски настани;
- ☞ Обезбедување на финансиска поддршка на локалните ГО кои работат на промоција на мултикултурализмот (Општина Јегуновце, 2014).

За разлика од иницијативите за заеднички образовни активности, Стратегијата предвидува организирање на заеднички наставни и воннаставни активности во училиштата. Посебно внимание се фокусира на заеднички спортски и културни воннаставни активности. Еден од предвидените резултати беше воспоставување на мешани спортски клубови и мешани културни ансамбли, составени од македонски и албански ученици. Преку редовни обуки и практики се очекува да се олесни и подобри интеракцијата меѓу учениците од различни етнички групи. Интернет страницата на општината, исто така претрпе некои промени. Новите функции им овозможуваат на посетителите да се воспостави контакт со различни општински тела. Сепак, оваа функција не обезбедува контакт со општинската КОМЗ. Учеството на младите во процесите на донесување на одлуки на општинско ниво беше олеснета преку формирање на Советот на млади.

Увид од релевантни чинители

Увидот од релевантните засегнати страни покажува дека меѓуетничките односи во општината Јегуновце се генерално стабилни и дека постои традиција на почитување меѓу припадниците на различните етнички заедници. Постои соработка, меѓутоа, оваа соработка е прагматична и ограничена на прашањата од директен интерес на граѓаните. Испитаниците укажуваат дека, сепак, еден од главните проблеми кои се однесува на меѓуетничките односи е во врска со трансферот на етничките тензии од политиката во секојдневниот живот на граѓаните. Неразвиените економските потенцијали на општината, исто беа истакнати од страна на претставници од деловниот сектор. Имено, беше укажано дека високиот процент на невработеност кај младите, не придонесува за подобрување на меѓуетничкиот соживот.

Исто, беше посочено дека зголемувањето на животниот стандард на граѓаните ќе придонесе за подобрување на овие односи. Претставниците од деловниот сектор наведоа дека еден од најдобрите начини за надминување на културните бариери е на работното место, каде што овие разлики имаат малку или воопшто немаат важност. Испитаниците издвојуваат неколку позитивни примери во општина Јегуновце, каде што Македонците и Албанците работат заедно и имаат плодна соработка.

Исто, беше посочено дека постои одреден степен на социјална дистанца меѓу припадниците на различните етнички групи во општината. Соработката меѓу граѓаните постои, сепак, треба понатаму да се развива. Доза на скептицизам кон реализацијата на проектите кои се однесуваат на промоција на мултикултурализмот, исто беше изразена, во врска со загриженоста дека ваквите иницијативи се соочуваат со непремостливи бариери во надминување на политичкото влијание врз секојдневните односи меѓу граѓаните. Покрај тоа, некои проблеми беа покрнати во врска со ретки контакти меѓу младите луѓе. Некои



од испитаниците посочиле дека активностите за меѓусебно зближување на учениците во организација на општината и граѓанскиот сектор, не ги даваат саканите резултати, бидејќи младите луѓе ги доживуваат како наметнати.

Испитаниците укажуваат на потребата од организирање на повеќе заеднички настани (спортски настани, културни настани), каде што граѓаните од различно етничко потекло можат да се запознаат едни со други, комуницираат и да соработуваат. Овие настани се ретки, и покрај напорите на органите на општината да се надминат финансиските ограничувања. Како и во случајот со другите општини кои учествуваат во проектот, ограничените финансиски средства на располагање на органите на општината за организација на вакви настани имплицира дека овие активности и нивното одржување се во голема мера зависни од донаторска поддршка.

Сепак, општината ја поддржа организацијата на повеќе активности, како што се обезбедување на финансиска поддршка на локалните фудбалски клубови, каде што играчите се од различни етнички заедници. Овие клубови, за жал, ги скратија нивните активности. Исто така, постои и иницијатива за формирање на Младински совет, со цел обезбедување поголема вклученост на младите во општината во процесите на донесување на одлуки во нивните заедници. И покрај фактот дека КОМЗ од Јегуновце и општина Јегуновце спроведоа реформи предвидени во Стратегијата и Акцискиот план, потребни се понатамошни напори за промовирање на нивната видливост, како партнер на граѓаните во општината. Малиот општински буџет придонесува за оваа ситуација, ограничувајќи ги можностите на КОМЗ за спроведување на активностите. Исто така, постои потреба за повеќе директни средби со граѓаните и членовите на КОМЗ. Членовите на КОМЗ Јегуновце учествуваа во обуки организирани од страна на АДИ и МЦМС. Општината прави напори да се балансира распределбата на општинските средства за сите заедници.

Сегрегацијата во училиштата продолжува. Мултиетничките училишта работат во одделни објекти и по локалните училишта. Претставниците на образовната сфера подвлекуваат дека постојат бројни можности за интегрирани одделенија, и дека наставниците се подготвени и заинтересирани за учество во вакви класови, но постои недостаток на финансиска поддршка за реализација на овие активности.

Во сферата на образованието, испитаниците истакнаа дека спроведувањето на концептот за интегрирано образование се соочува со неколку предизвици. Имено, иако наставниот кадар има добра соработка, има мала комуникација помеѓу учениците од различна етничка припадност. Сегрегација постои во некои од училиштата во општината, што се рефлектира во поголема социјална дистанца помеѓу младите. Иако номинално, некои училишта се придржуваат кон принципите на интегрирано образование, ситуацијата е поинаква во пракса. На пример, во основното училиште "Симче Настовски" часовите се одржуваат во два јазици - македонски и албански јазик, сепак, просториите се дисперзирани во шест различни локации со ученици од различни етнички групи, на тој начин и понатаму се раздвојуваат. Иако постојат заеднички активности меѓу учениците од различна етничка припадност нивната комуникација е ограничена само на овие активности и загриженоста беше дека ова би можело да има негативни последици врз односите меѓу заедниците на локално ниво и во иднина. Учениците комуницираат до степен на заеднички настани кои се организираат за нив. Во моментот, тоа главно е ограничено на спортски настани, а испитаниците изразиле потреба од повеќе слични настани во иднина. Позитивен пример е воспоставување на мултиетнички училишен весник во основното училиште "Симче Настовски".

Интеграцијата во областа на образованието донесе некои позитивни резултати, кои сепак,

не се во целост задоволителни, бидејќи непознавањето на јазикот на другите етникуми докажува да е главен фактор за попречување на меѓуетничката интеграција. Македонските ученици, имаат само изборни наставни предмети, како можност да го научат јазикот на другите етнички групи (не постои законска обврска), и мал број на ученици присуствуваа на тие часови.

Воведувањето на предмети за изучување на јазикот на другата етничка група се соочува со пречки, особено кај македонските ученици. Претставници од образовниот сектор истакнаа дека постои некоја соработка меѓу училиштата, но оваа соработка е ограничена и периодична и понатака треба да се развива. Наставничките состаноци, како и училишните одбори и родителските совети се организираат и одржуваат заеднички; учениците имаат некои заеднички часови, учествуваат во заеднички воннаставни активности, заеднички прослави и други настани. Сепак, овие настани се организирани само повремено, и малку придонесуваат за продлабочување на односите помеѓу учениците. Недостаток на финансиски средства за организирање на вакви настани, исто така е наведено како фактор за попречување.

Не постои политичка волја за унапредување на меѓуетничката интеграција. Општината нема курсеви по јазици за возрасни. Постојат некои воннаставни активности организирани за учениците, но тие стануваат се поретки поради недостаток на средства во име на училиштата и општинските власти. Централната власт не одредуваат соодветни средства за спроведување на интегрирани активности.

Многу од испитаниците посочиле дека и покрај промените кои произлегуваат од ОРД, тие сè уште не го земаат предвид фактот дека албанскиот јазик е јазик за официјална употреба. Многу од започнатите проекти се донесени од надвор и граѓаните ги сметаат како наметнати.

3.4 Општина Кичево



Општина Кичево се наоѓа во западниот дел на земјата, во кичевската долина. Општината е составена од урбани и рурални населби со вкупно 30.138 жители, според пописот на населението од 2002 година. Општината е мултиетничка со 53% Македонците и 30% Албанци, 8% Турци, 5% Роми, а околу 4% Срби, Власи и други (Државен завод за статистика, 2005). Сепак, во 2013 година општинската територија е променета, и населените места Зајас, Другово, Вранештица и Осломеј беа вклучени во општина Кичево. Ова го смени етничкиот состав на општината, која по реформите има 56.739 жители, 54% од нив се Албанци, 35% се Македонци, 5% се Турци, 2% се Роми, и 2% се Срби, Власи, Бошњаци и други. Една карактеристика на општина Кичево е просторната сегрегација меѓу припадниците на различните етнички заедници, што доведува до растечката социјална дистанца.

До 2013 година, општината немаше систематски пристап за унапредување на меѓуетничкиот соживот и меѓукултурното разбирање, за разлика од соработката на слични иницијативи во име на граѓанскиот сектор. Општината има редовни директни средби со граѓаните и организира периодични испитувања на јавното мислење. Беше забележано дека претставниците од граѓанскиот сектор редовно се консултираат на состаноците на Советот на општината и комисиите. И покрај просторната поделеност, беше посочено дека граѓаните имаат долга традиција на меѓуетничката соработка и соживот (Општина Кичево, 2014).

Комисијата за односи меѓу заедниците во Кичево е основана во 2006 година. КОМЗ е составена од шест члена, по еден од секоја етничка заедница во општината, а кои најчесто се надворешни членови, додека еден дел од Комисијата е составен од членови на Советот на општината. Беше забележано дека КОМЗ Кичево одржува редовна комуникација со граѓаните. Членовите на КОМЗ, учествуваа во разни обуки организирани во рамки на повеќе проекти, со цел да се зајакнат капацитетите на КОМЗ (Општина Кичево, 2014).

Неколку ГО имаат спроведено активности за зајакнување на капацитетите на органите на општината, вклучувајќи ја и КОМЗ Кичево, за унапредување на меѓуетничкиот дијалог, како и подобрување на нивната соработка со граѓаните и другите институции. Главните активности на КОМЗ Кичево се поврзани со проблеми во образовниот систем, како и младинските конфликти во училиштата (Општина Кичево, 2014).

Сепак, имајќи ја предвид постоечката правна рамка која го регулира работењето и функционирањето на КОМЗ во една широка дефиниција, е факт кој го спречува во извесна мера ефикасното функционирање на КОМЗ во справувањето со прашања од нивен мандат. Извештајот за состојбата со меѓуетничките односи во шест општини (вклучувајќи го и Кичево), исто така, ја нагласува потребата од поголема вклученост на надворешни членови на КОМЗ, членови кои се почитувани од сите етнички заедници во општината, како и лица кои не се на било кој начин директно вклучени во работата на органите на општината, со што ќе се обезбеди КОМЗ со потребната независност и отпорност на политички притисоци. Исто така, постои и потреба од развој и усвојување на Оперативниот план на КОМЗ, кој ќе ги дефинира целите и активностите на КОМЗ, со фокус на поголема вклученост и соработка со претставниците од немнозинските заедници кои живеат во општината, како и нивното

активно вклучување во процесот на работа и одлучување на ниво на општината (Општина Кичево, 2014).

Извештајот, исто така, ја нагласува потребата за подобрување на соработката на КОМЗ и граѓанскиот сектор во сферата на подобрување на меѓуетничкиот и меѓукултурниот дијалог, како и планирање и дејствување во потесна соработка со верските организации и политички субјекти. Конечно, во извештајот се нагласува потребата од специјализирани обуки за членовите на КОМЗ, со цел да ги зајакнат своите капацитети да работат на подобрување и подигнување на квалитетот на работата на Комисијата. За таа цел, потребно е експертска помош, особено од граѓанскиот сектор, кои ќе соработуваат со КОМЗ, преку обуки, семинари и работилници за развивање на стручните капацитети на членовите на Комисијата (Наскова, Мехмети & Имери, 2013).

Позитивен пример за успешно спроведување на иницијативи за меѓуетничка интеграција е образованието. На пример, во основното училиште "Санде Штерјовски" часовите се одржуваат на три јазици (македонски, албански и турски) во заеднички простории и во исти смени. Ова училиште е дел од проектот за интегрирано образование што го спроведува Министерството за образование и наука и УСАИД. Наставниот кадар на училиштето активно учествува и организира различни наставни и воннаставни активности за учениците од различна етничка припадност. Тие, исто така, редовно учествуваат во обуки, со цел да ги развијат своите вештини. Овие активности обезбедуваат поддршка за нивно професионално напредување, што е дополнителен мотив за нивно вклучување (Општина Кичево, 2014). Уште еден позитивен пример претставува градинката "Олга Мицевска", каде што од 2013 година децата имаат можност да бидат дел од двојазична (македонски и албански) предучилишна група, што дава можност за интегрирано образование од рана возраст.

Сепак, извештајот од страна на АДИ покажува дека сè уште постојат предизвици во мултикултурниот соживот во општина Кичево. Еден од главните предизвици кој е поврзан со образовната сфера, односно потребата од поквалитетно интегрирано образование, ги зема предвид културните и етничките разлики и промовира мултикултурно разбирање и критичко размислување, како и квалитетот на воннаставни активности за учениците. За таа цел, потребно е да се институционализираат овие интегрирани активности, за да станат редовен дел од образовниот процес, со цел да се олесни подобра ефикасност во нивното спроведување и поактивно вклучување на наставниот кадар (Општина Кичево, 2014).

Една позитивна пракса е поврзана со Програмата за светско наследство на УНЕСКО во рацете на младите спроведена во име на Центарот за стручно образование и обука, како слободни часови за ученици/наставници во средните стручни училишта. Оваа практика може да обезбеди редовни заеднички активности, а во исто време учесниците ќе бидат ослободени од зависноста од надворешните донатори и нивните проекти и спонзорство. Исто така, потребни се поквалитетни и подолгорочни проекти за да се справат со суштината на проблемите во сферата на образованието, како и да се понудат конкретни и активни мерки за нивно решавање.

Стратегија за развивање на мултикултурниот дијалог

Процесот на развој на меѓуетнички соживот и мултикултурна демократија продолжи со учество на општина Кичево во проектот "Подобрување на меѓукултурното разбирање во мултиетничките општини во Македонија", спроведен од АДИ, со финансиска поддршка на Британската амбасада во Скопје. Учеството во проектот резултираше со донесување



на Стратегија за развој на мултикултурно разбирање (2014-2017) во 2014 година. Главната цел на Стратегијата е "зајакнување и промоција на меѓукултурното разбирање во општина Кичево, преку промоција на интеркултурна комуникација и соработка меѓу граѓаните кои припаѓаат на различни заедници" (Општина Кичево, 2014, стр. 12).

Специфичните цели на Стратегијата се однесуваат на:

1. "Промовирање на меѓукултурна интеракција преку поттикнување на учење на јазикот на заедницата;
2. Организирање на редовни заеднички културни настани и активности во насока на промовирање на меѓукултурното разбирање помеѓу граѓаните од различни етнички заедници;
3. Зајакнување на меѓуетничката и меѓукултурната комуникација помеѓу учениците од различни заедници преку интегрирани наставни и воннаставни активности;
4. Остварување на редовни, организирани и заеднички мултиетнички и мултикултурни спортски активности;
5. Подобрување на постоечките институционални капацитети и нивен понатамошен развој, со директно учество на граѓаните од различни етнички заедници, со што ќе се поттикне меѓуетничката интеракција и соработка" (Општина Кичево, 2014, стр. 12-13).

Периодот за имплементација на Стратегијата е три години, од 2015 до 2018 година.

Општина Кичево има примарна одговорност за координација и следење на спроведувањето на Стратегијата и Акциониот план. Општината има обврска да доставува редовни извештаи за напредокот во спроведувањето на Стратегијата и на предвидените активности. Извештаите од мониторингот се доставуваат до Советот на општината (Општина Кичево, 2014).

Активностите кои се предвидени да се реализираат во предвидениот рок се однесуваат на:

- ☞ Организација на бесплатни курсеви и обуки на јазиците на етничките заедници во општината за возрасни и деца;
- ☞ Организирање на редовни активности (дебати, квизови, мини кампањи), со кои се промовира учење на јазикот на другиот (Општина Кичево, 2014).
- ☞ Стратегијата исто така, обезбеди серија на заеднички културни и спортски настани, кои ќе ги зближат граѓаните од различно етничко потекло;
- ☞ Организирање на редовни културно-фолклорни активности кои ја олеснуваат соработката помеѓу различните етнички заедници;
- ☞ Организирање на годишен фестивал кој ја слави разновидноста;
- ☞ Воспоставување и унапредување на локалниот весник на етничките заедници во Кичево, на теми од областа на културата и комуналното живеење;
- ☞ Обезбедување на мали грантови за локалните граѓански организации за промоција на мултикултурните активности во мешан состав (Општина Кичево, 2014).

Тековните активности во сферата на образованието, беа надополнети со неколку дополнителни иницијативи во Акциониот план:

- ☞ Организирање на заеднички екскурзии;
- ☞ Организирање на заеднички наставни активности;
- ☞ Организација на натпревари по училишни предмети меѓу заедниците;
- ☞ Натпревари на знаење за мешани тимови;
- ☞ Организирање на заеднички воннаставни активности, со учество на родителите;
- ☞ Медиумска промоција на дебати во врска со интегрираното образование (Општина Кичево, 2014).

И покрај одреден напредок во спроведувањето на стратешките определби, анализата на процесот на спроведување покажува дека повеќе напори треба да се вложат, за да се обезбеди позитивно влијание врз меѓуетничките односи во општината. Освен активностите во сферата на образованието, кои се спроведуваат постојано, другите активности се поретки. Започнатите реформи во работата на КОМЗ Кичево придонесоа за некои подобрувања во нивната работа, но потребни се понатамошни напори, особено во поглед на транспарентноста на своите активности во општината.

Увид од релевантни чинители

Во принцип, испитаниците и учесниците во расправата истакнаа дека меѓуетничките односи во општината се стабилни, без поголеми инциденти во последните години. Сепак, постои простор за подобрување, особено во однос на недостатокот на доверба меѓу припадниците на различните етнички групи. Имено, граѓаните соработуваат и комуницираат на работното место и во другите сегменти на јавната сфера, но комуникацијата во приватната сфера е ограничена. Уште еднаш, оваа комуникација е дополнително ограничена помеѓу младите луѓе, а засегнатите страни изразија загриженост во врска со негативното влијание, што оваа ситуација може да ја има на долг рок. Наместо тоа, неочекувано, верските разлики се сметаат како фактор, кој го спречува степенот на развој на поблиски односи во приватната сфера.

Во врска со напорите на локалните власти за промовирање на мултикултурно разбирање, наведено е дека општинската власт вложува напори да се организираат повеќе заеднички настани и поддршка на проекти, кои имаат за цел подобрување на интеркултурната комуникација и меѓуетничкиот соживот меѓу граѓаните. Една од последните активности се однесува на организацијата на манифестацијата "Отворени денови за мултикултурализам", во соработка со неформалната група "ВредиТ да си од Кичево". Фолклорното дефиле и промоцијата на традиционалната кујна на различните етнички заедници во Кичево, се дел од активностите. Исто така, општинската власт прави напори да обезбеди финансиска поддршка за спортските клубови од сите етнички заедници.

КОМЗ Кичево се состои од 6 члена, секој од нив ја претставува една од етничките заедници, кои живеат во општината. Претседателот на Комисијата е Влаво - член на најмалата заедница во општината. Членовите на КОМЗ Кичево учествуваат на повеќе обуки во организација на ОБСЕ, АДИ и Британската амбасада во Македонија. Сите одлуки на Комисијата се донесуваат со консензус, а активностите се базираат на годишни оперативни програми, кои се поднесени и усвоени од страна на Советот на општината. Членовите на Комисијата одржуваат редовни средби (10-15 состаноци годишно). Претставниците на ОБСЕ учествувале во некои од средбите. Додека во минатото, КОМЗ Кичево не беше многу активна, денес членовите на ова тело активно се вклучени во планирањето на буџетот на општината. Еден



од успехите на КОМЗ Кичево се однесува на поднесување на препорака (која е усвоена) за издавање на документи за брачен статус и на јазиците на етничките заедници кои живеат во општината. Други препораки вклучуваат доделување на посебни средства за потребите на припадниците на помалите етнички заедници, како и воведување на турскиот јазик како службен јазик во општината.

Во однос на состојбата во образовниот систем, сите ученици посетуваат настава во истите простории во општинското средно училиште. Сите општински училишта учествуваат во проектот за интегрирано образование, имплементиран од страна на МОН и УСАИД. Некои од училиштата, како што е примерот на основното училиште "Санде Штерјоски", се наградени за нивната извонредна посветеност во реализацијата на концептот за интегрирано образование.

Општинските власти одржуваат соработка со граѓанскиот сектор, и прават напори да се обезбеди поддршка за организација на проекти од областа на мултикултурализмот. Тие, исто така, обезбедуваат поддршка за реализација на активности и настани на помалите етнички заедници во општината. И покрај фактот дека постојат некои активности за промоција на мултикултурализмот на општинско ниво, испитаниците навеле дека се потребни дополнителни напори за да се обезбеди поголема вклученост на граѓаните во креирањето и спроведувањето на овие активности, што може да резултира со поголемо влијание на преземените иницијативи.

Еден од надворешните фактори кои се споменува како важен за одржување на социјалната дистанца кај граѓаните е политичко мешање во прашања кои се однесуваат на меѓуетничкиот соживот. Резултат од таквото вмешување е низок напредок во зголемување на бројот на граѓани кои комуницираат на јазиците на другите етнички групи. Јазичните бариери станаа многу значајни во однос на зголемената социјална дистанца помеѓу младите во општината. Друг аспект кој беше посочен како важен е и создавање можности за граѓаните да разговараат и да ги надминат прашањата поврзани со заедничко далечно минато (на пример, одбележување на историските настани кои се причина за прослава на една заедница, се сметаат за навредливи за членовите на другата етничка заедница).

3.6 Општина Тетово



Општина Тетово се наоѓа во северозападниот дел на земјата, во полошкиот регион. Општина Тетово се состои од урбани и рурални населби. Според пописот на населението од 2002 година, етничката структура на населението е следна: 70% Албанци, 22% се Македонци, 2,2% Турци, 2,7% Роми, 0.02% Власи, 0,7% се Срби, 0,2% Бошњаци и 0.75% други (Државен завод за статистика, 2005).

Постојат 20 населени места во општината, со 12 централни основни училишта, 9 подрачни основни училишта, 1 музичко училиште и 5 средни училишта. Две високообразовни институции, исто така се наоѓаат во Општина Тетово - Државниот универзитет во Тетово и Универзитетот на Југоисточна Европа. Часовите во овие институции се одвиваат на три јазици - албански, македонски и англиски јазик.

И покрај фактот дека општина Тетово до 2013 година немаше посебна програма за подобрување на меѓуетничките односи, имаше соработка со локалните граѓански организации, образовниот сектор, како и формирано фонд за поддршка на индивидуалните проекти иницирани од различни организации и донатори.

Комисијата за односи меѓу заедниците од општина Тетово е основана во 2006 година. КОМЗ е составен од шест члена, од кои две жени, кои исто така беа надворешни членови. КОМЗ Тетово одржува редовни средби со граѓаните на општината, со цел да го подобри своето работење во заедницата. Заклучоците се доставуваат преку огласна табла, во печатот, и веб страната на општината. Во текот на мандатот, КОМЗ Тетово интервенирала по прашања во врска со повторното именување на улици и воспоставување на партнерства и соработка со други општини (Општина Тетово, 2014).

Во извештајот на АДИ од 2013 година, идентификувани се некои недостатоци во работата на КОМЗ Тетово. Во голема мера работата на КОМЗ овозможува ситуација за КОМЗ да се трансформира во простор на бескрајни дебати за прашања кои не се директно поврзани со мандатот на Комисијата, што доведува до занемарување на значајни прашања. Ова на некој начин ја спречува Комисијата да дејствува како механизам за учество на граѓаните во процесот на донесување одлуки, како и да се дојде до решенија за прашањата од клучна важност (Наскова, Мехмети & Имери, 2013).

Извештајот, исто така, заклучува дека Комисијата е составена од членови со различни интереси и степени на надлежност. Исто така, постои и потреба од прецизирање на задачите и активностите на КОМЗ, преку стратешки и програмски документи за регулирање на секојдневното работење на КОМЗ. Исто така, постои и потреба од специјализирана обука за членовите на Комисијата, која може да се реализира и со поголема вклученост на граѓанскиот сектор (Наскова, Мехмети & Имери, 2013).

Во извештајот се нагласува потребата од организирање на редовни состаноци со релевантните засегнати страни (локалните власти, локалните ГО, деловниот сектор, образованието,

локалните медиуми, верските организации, итн.) со цел да се создадат подобри можности за соработка за прашањата што се во маџатот на КОМЗ. Ваквите средби беа организирани и КОМЗ Тетово воспостави бесплатна телефонска линија за контакти со граѓаните. Сепак, интересот кај граѓаните беше мал (Печијарески, 2013).

Во Општина Тетово има 12 централни основни училишта, 9 подрачни основни училишта, 1 државно музичко училиште, 5 средни училишта и 2 високообразовни институции. Во речиси сите образовни институции наставата се изведува на македонски, албански и турски јазик, следејќи го концептот на интегрирано образование, со наставен кадар од различна етничка припадност (Општина Тетово, 2014).

Треба да се напомене дека во општина Тетово, образовната сфера се смета за еден од клучните фактори за подобрување и унапредување на меѓуетничките односи и меѓукултурно разбирање, како и за создавање на атмосфера на толеранција и соработка меѓу различните етнички заедници. Неколку проекти поврзани со интегрирано образование се спроведуваа во општината. Различни активности се спроведуваат како резултат на овие иницијативи, на пример, заедничка изложба на традиционални носии и заеднички екскурзии и прослави. ОУ "Истикбал" и ОУ "Лирија" учествувале во вакви проекти. Средното техничко училиште во општина Тетово одржува соработка со средните училишта од Струмица, повторно како дел од активностите на проектот. ОУ "Лирија", исто така, е дел од Нансен моделот на Проектот за интегрирано образование. Како дел од активностите на проектот во периодот октомври-ноември 2015 година, родителите од учениците запишани во ОУ "Лирија" учествувале во заеднички активности (Реализација на програмата за соработка со родителите, 2015).

Како карактеристичен пример е средното медицинско училиште, што е пример на конзистентни напори за спроведување на интегриран модел на образование. Часовите се одржуваат на три јазици, со ученици од различно етничко потекло и тие посетуваат настава во етнички мешани смени. Сите известувања се доставуваат на три јазици, постои Сојузот на ученици, кој има Албанец за претседател, Македонец заменик-претседател и еден Турчин, како секретар. Училиштето објавува месечен билтен на три јазици. Училиштето, исто така организираше мултикултурен ручек со традиционална кујна, каде што учениците имаа можност да се запознаат со кујната на другите заедници (Општина Тетово, 2014).

Во сферата на културата, општината организира и поттикнува заеднички културни настани, како еден од најефикасните начини за надминување на меѓукултурни бариери, олеснување на запознавање на другите и развој на мултикултурно разбирање меѓу различните заедници. А серија на такви настани беа поддржани во рамки на Тетовско лето на културата во 2013 година. Заеднички прослави на различни празници, на пример, новогодишните прослави се организираат преку заедничкото учество на уметници и изведувачи од различни етнички групи. Ваквите позитивни практики би можеле да придонесат за креирање на автентична мултикултурна заедница, каде што постои интеграција наместо сегрегација (Општина Тетово, 2014).

Органите на општината имаат воспоставено соработка со граѓанскиот сектор за спроведување на различни проекти за промоција на мултикултурализмот и меѓуетничката толеранција и соработка (Општина Тетово, 2014).

Сепак, извештајот од страна на АДИ укажува на некои постојани предизвици за мултикултурализмот и меѓукултурното разбирање и соживот во општина Тетово. Во извештајот се нагласува потребата за постојано и континуирано стручно оспособување



и усовршување на членовите на органите на општината, на КОМЗ, наставниот кадар, со цел нивна подобра подготовка за да постапат при конфликтни ситуации, за нивната рана идентификација, предвидување и превенција. Исто така, потребни се обуки за придобивките од мултикултурализмот и за родителите, со цел да ги зајакнат своите капацитети за да дејствуваат врз подобрување на меѓукултурниот соживот (Наскова, Мехмети & Имери, 2013).

Во извештајот, исто така, се истакнува дека потенцијалите за пошироко и поквалитетно интеркултурно заедничко живеење, не се целосно искористени. Во таа смисла, се нагласува потребата за поголем број на заеднички активности, во кои припадниците на различните заедници ќе развијат поблиски односи, почести училишни наставни и воннаставни активности за учениците, заеднички екскурзии, заеднички посети на културни и верски објекти, активности за изучување на јазиците на заедниците, и др. Извештајот, исто така, ја нагласува потребата за проширување и зајакнување на соработката со граѓанскиот сектор, која и покрај неколку позитивни примери, не целосно ги искористува потенцијалите на иницијативи за развој на мултикултурализмот. Конечно, позитивните примери во образовните институции треба да се развиваат и одржуваат и таквите практики да се пренесат во сите училишта во општината за спроведување на концептот на интегрирано образование, за развој на генерации на млади луѓе, кои се запознати со вредностите на мултикултурниот живот, во кои припадниците на различните заедници живеат едни со други, а не едни покрај други (Наскова, Мехмети & Имери, 2013).

Стратегија за развивање на мултикултурниот дијалог

Процесот на развој на меѓуетнички соживот и мултикултурна демократија продолжува со учество на општина Тетово во проектот "Подобрување на меѓукултурното разбирање во мултиетничките општини во Македонија", спроведен од АДИ, со финансиска поддршка на Британската амбасада во Скопје. Учесството во проектот резултираше со донесување на Стратегија за развој на мултикултурно разбирање (2014-2017) во 2014 година. Главната цел на Стратегијата "е подобрување на автентично мултиетничко живеење во општина Тетово, со поттикнување и зајакнување на меѓукултурното разбирање помеѓу граѓаните кои припаѓаат на различни заедници " (Општина Тетово, 2013, стр. 13).

Специфичните цели на Стратегијата се однесуваат на:

1. Остварување на редовни, изборни и континуирано заеднички организирани и спроведени активности, со цел за изучување на јазиците на заедниците;
2. Остварување на редовни мултиетнички културни активности, насочени кон поттикнување на меѓукултурна комуникација и разбирање, заеднички организирана со значително учество на граѓаните;
3. Подобрување на меѓуетничката интеграција во образованието, преку зголемување на бројот на мултиетнички наставни и воннаставни активности;
4. Воспоставување на редовни, континуирани, и спроведување заеднички организирани спортски активности, кои овозможуваат значително учество на граѓаните, а посебно на младите, на мултиетничка основа;
5. Зајакнување на постоечките институции и создавање на нови институции кои постојано ќе промовираат меѓукултурно разбирање и соработка " (Општина Тетово, 2013, стр. 13).

Периодот за имплементација на Стратегијата е три години, од 2015 до 2018 година.

Општина Тетово, заедно со граѓанскиот сектор, имаат обврска да го следат процесот на спроведување на Стратегијата, како и на ефективноста и ефикасноста на предвидените активности, со цел да се утврди напредокот на спроведувањето и да интервенира во случаи на неопходни прилагодувања. За таа цел, Општината е одговорна за обезбедување на план за следење на спроведувањето на Стратегијата.

Активностите кои се предвидени да се реализираат во предвидениот рок се однесуваат на:

- ☞ Редовни бесплатни курсеви по јазик за деца и млади (со посебен акцент на јазиците на мнозинските заедници за македонските деца);
- ☞ Организација на дебати и средби за подигнување на свеста кај македонските родители за потребата од познавање на јазикот на другите заедници;
- ☞ Организација на бесплатни курсеви по англиски јазик за возрасни (со посебен акцент на јазиците на мнозинските заедници за Македонците);
- ☞ Организирање на работилници за подобрување на повеќејазична комуникација за децата од различни етнички заедници;
- ☞ Организација на изборни часови на јазиците на различните етнички заедници во училиштата каде што тие часови не постојат (Општина Тетово, 2014).
- ☞ Стратегијата исто така, обезбеди серија на заеднички културни и спортски настани, кои ќе ги зближат граѓаните од различно етничко потекло;
- ☞ Организација на саем на книгата за автори од различна етничка припадност, со други мултиетнички настани;
- ☞ Организација на годишниот музички фестивал со изведувачите од различна етничка припадност;
- ☞ Организирање на редовни работилници за промоција на меѓукултурното разбирање помеѓу младите луѓе;
- ☞ Организацијата на фестивалот на традиционална кујна на заедниците;
- ☞ Организација на редовен годишен филмски фестивал, во кој филмовите се поврзани со мултикултурализмот;
- ☞ Продукција на видео материјали (документарни филмови, репортажи) на теми поврзани со мултикултурализмот од млади локални автори;
- ☞ Организација на изложби на локалните уметници од различна етничка припадност;
- ☞ Организација на активности за зачувување и унапредување на постоечките културно-историски локалитети;
- ☞ Организирање на спортски турнири помеѓу мешани тимови;
- ☞ Организација на традиционално мултиетничко крос-кантри;
- ☞ Воспоставување на училишни лиги, со мешани тимови;
- ☞ Организирање на редовни мултиетнички еколошки активности (Општина Тетово, 2014).



Тековните активности во сферата на образованието, беа надополнети со неколку дополнителни иницијативи во Акциониот план:

- ☞ Организирање на заеднички часови по одредени предмети (на англиски јазик, информатика, уметност) во училиштата;
- ☞ Организирање на еднодневни заеднички екскурзии;
- ☞ Објавување на мултиетнички училишен весник, кој е оригинален придонес на учениците;
- ☞ Организирање на редовни натпревари за знаење помеѓу училиштата во општината;
- ☞ Организација на училишна манифестација "Денови на мултикултурализмот", со учество на претставници на образовни институции, ученици и нивните родители;
- ☞ Организирање на заеднички клубови и други воннаставни активности во училиштата, на редовна основа (Општина Тетово, 2014).
- ☞ Процесот на градење на транспарентна локална самоуправа, со која се промовира соживот и придонес за интеркултурна соработка, треба да се спроведе преку следните активности:
- ☞ Промена во општинскиот Статут за дополнително регулирање на функционирањето на КОМЗ;
- ☞ Зајакнување на капацитетите на КОМЗ преку обуки, експертска помош, финансиска поддршка и дополнителна организациска поддршка (простории, опрема, итн);
- ☞ Воспоставување мултиетничка Комисија за спроведување на Стратегијата за промовирање на мултикултурно разбирање, која што треба да функционира како заедничко координативно тело и да работи под надзор на КОМЗ;
- ☞ Активно вклучување на граѓанските организации во активности за спроведување на Стратегијата;
- ☞ Отворање на нова општинска библиотека, со заедничка читална за организирање на редовни активности за мултикултурна писменост;
- ☞ Формирање на младински центар (Општина Тетово, 2014).

Спроведувањето на стратешките цели е во тек, со различна динамика и ефикасност. Главните пречки за спроведување на предвидените активности се поврзани со недостатокот на финансиски средства на општинските власти. КОМЗ Тетово организираше неколку состаноци и обезбеди препораки за развој на Стратегијата за мултикултурно разбирање.

Недостатокот на општински средства, исто така, се одразува на можностите за учество на обуки за членовите на КОМЗ Тетово и општинската администрација. Испитаниците посочиле дека биле организирани неколку обуки, но тие се спорадични и иницијативите на граѓанските организации за ова прашање се ретки. Интервјуата со претставниците на граѓанскиот сектор укажуваат на тоа дека постојат ретки системски напори за промоција на мултикултурализмот во општината.

Увид од релевантни чинители

Испитаниците посочиле дека односите меѓу припадниците на различните етнички групи се стабилни, без поголеми конфликти. Во Тетово постои традиција на меѓуетничко разбирање и соживот, која продолжува да се одржува. Постои, сепак, потреба за поттикнување на овие вредности кај младите генерации, кои манифестираат зголемување на социјалната дистанца во првите години по ОРД.

Комуникацијата и соработката на работното место се смета за многу задоволителна од сите актери од деловниот сектор во сите целни општини. Тетово не е исклучок, а некои од испитаниците се на ставот дека високата стапка на невработеност е попречувачки фактор за развој на мултикултурно разбирање кај граѓаните. Како и во случајот на другите општини, загриженоста беше во врска со големо влијание на политичките прашања врз секојдневниот живот на граѓаните, кои се сметаат дека имаат негативни реперкусии на меѓуетничкото разбирање и соживот.

Од страна на засегнатите страни е наведено дека работното место се покажува како солидна основа за градење на позитивни односи меѓу припадниците на различните етнички заедници. Покрај тоа, деловниот сектор, се смета за важен за развој на позитивни односи меѓу припадниците на различните заедници, поради можноста да се создадат врски и соработка меѓу луѓето врз основа на заеднички интереси. Испитаниците изразиле потреба за поактивна соработка помеѓу деловниот сектор и владините институции во процесот на развој на поволна деловна клима во општината.

Од увидот на релевантните засегнати страни може да се заклучи дека во целина подобрувањето на меѓуетничките односи се смета како заедничка обврска на сите граѓани. И покрај стабилната ситуација и недостатокот од поголеми конфликтни ситуации, испитаниците посочиле дека мултикултурализмот треба да се развива во општина Тетово. Главните забелешки се однесуваат на недостаток на познавање на јазикот на другите етнички заедници, како и недостаток на успехот на иницијативи во оваа сфера преземени досега. Некои испитаници изразија скептицизам кон капацитетите на КОМЗ да постапува по прашања, кои се однесуваат на етничките заедници.

Во врска со образовниот сектор, концептот на интегрирано образование се спроведува до одреден степен. Шест, од 12-те основни училишта во општината се надгледувани за спроведувањето на концептот. Сепак, сегрегацијата е присутна надвор од просториите на училиштето, и учениците се во согласност на моделите на сегрегација на нивните родители и пријатели. Испитаниците посочиле дека еден степен на недоверба и несигурност е присутен, особено кај македонското население. Во училиштата, соработката произлегува од потребата, и додека наставниот кадар сè повеќе е склон кон заеднички состаноци и активности, учениците од различна етничка припадност ретко комуницираат надвор од активности кои се организирани за оваа намена.

Еден од позитивните примери е основното училиште "Миџени", каде што наставата се одржува на три јазици - македонски, албански и турски јазик, со етнички мешани смени. Училиштето ја претстави иницијативата на учениците - медијатори, каде што учениците од различна етничка припадност работат заедно на решавање на можните меѓуетнички прашања. Училиштето е исто така еден од ретките примери каде што македонските ученици го учат албанскиот јазик, како изборен предмет. Училиштето учествува во проектот на УСАИД за интегрирано образование, како и во активностите за промоција на мултикултурализмот со што се придржува до оперативниот план предвиден со проектот.



Основните училишта "Миѓени" и "Лирија" се дел од мрежата на училишта за спроведување на Нансен моделот за интегрирано образование. Главните активности во насока на зближување на учениците од различни етнички групи, се поврзани со организирање на спортски настани, заедничко одбележување на значајни празници, заеднички екскурзии, итн.

Општината прави напори за промовирање на меѓуетничкиот соживот, преку организирање и финансиска поддршка на различни настани, културни манифестации, спортски настани, натпревари, поради, како што беше изјавено, недостаток на интерес на граѓаните да иницираат такви активности. КОМЗ Тетово учествува со предлози за организирање на различни настани. Досега, општината ја поддржа организацијата на културни настани, фудбалски натпревари, натпревари за знаење, како и курсеви по албански јазик. Во општината има воспоставено добра соработка со локалните граѓански организации, обезбедување на поддршка за спроведување на иницијативи за промоција на мултикултурализмот. Недостатокот на финансии беше наведено како пречка за поактивно вклучување на општината во такви активности. Сите испитаници изразија потреба за повеќе директна вмешаност на општината, преку теренски активности за подобрување на мултикултурно разбирање и соживот во општината.

Заинтересираните страни се многу мотивирани да го дадат своето мислење во врска со последните случувања во општината, односно бојкотот на наставата од македонските ученици од средното училиште Кирил Пејчиновиќ. КОМЗ Тетово одржа состанок за да разговараат за актуелната состојба и обезбеди препораки, кои беа доставени до Советот на општината. Членовите на КОМЗ се согласија дека сите ученици треба да посетуваат настава заедно, во исти простории.

Сепак, некои од учесниците во дебатата ја покренаа загриженоста во врска со можните политички манипулации на учениците. Некои од нив сметаат дека политичките партии имаат значително влијание врз младите во Тетово, особено во време на економска криза, кога политичките партии се развиваат во поддржувачи со користење на националистичка реторика. Другите учесници, го истакнаа фактот дека тврдењата на учениците не се неосновани и дека тие имаат право на соодветни услови за одржување на наставата според законот.

Заинтересираните страни се согласија со ставот дека една од клучните грешки што беше дозволено да се случи по етничкиот конфликт во 2001 година, беше етничката сегрегација во образовниот систем, што доведе до последици, кои многу тешко се надминуваат денес. Голем број од граѓаните на Тетово не се чувствуваат безбедно, а некои од испитаниците Албанци се со став дека македонското малцинство во Тетово сега е во тешка позиција, слично како Албанците што биле пред две децении. Многу од последиците на етничкиот конфликт сè уште се свежи и луѓето немаат доверба во другите заедници.

Друго мислење од страна на засегнатите страни е во врска со тврдењето дека Ромите се постојани жртви на дискриминација, а во сферата на образованието ромските деца се во особено тешка положба. Општинските власти имаат разбирање за потребите на ранливите групи, и тие, во минатото, обезбедија поддршка за да се задоволат нивните потреби, преку обезбедување на простории за нивните настани, на пример. Сепак, можностите на општината да иницира акции кои ќе влијаат на намалување на зголемената дистанца помеѓу граѓаните и овие групи се ограничени.



Многу од учесниците покажаа загриженост дека процесот на меѓуетничка интеграција не треба да се насочи само во мултиетничките општини кои се наоѓаат во западниот дел на земјата. Голем дел од општините во источна Македонија се со мултиетнички карактер, и тие се сметаат за "етнички чисти" и "без проблеми", и со тоа помалку активности се спроведуваат таму, во однос на мултиетничкиот соживот.

Друго мислење, кое беше презентирano од страна на засегнатите страни е мислењето дека интеграцијата на децата од руралните области и општини секогаш е поголем предизвик. Општина Теарце беше издвоена како позитивен пример меѓу руралните општини во спроведувањето на иницијативи за меѓуетничка интеграција. Меѓутоа, сите напори да се обезбеди приближување на етничките заедници, мора да се интензивираат.

3.7 Општина Куманово



Општина Куманово се наоѓа во северниот дел на Република Македонија, со покривање на територијата од 1,212km². Според пописот од 2002 година, Општина Куманово има 105.484 жители, од кои 60,4% се Македонци, 25,9% Албанци, 8,6% се Срби, 4% се Роми, 0,3% се Турци, а 0,8% се останати (Државен завод за статистика, 2005).

И покрај растечката етничка сегрегација во последниве години, општина Куманово има традиција на почитување на другите култури. Сепак, социјалната дистанца и поделба кај помладата популација претставува основа за загриженост, особено во поглед на идниот развој на меѓуетничките односи во општината.

Општинскиот Совет на општина Куманово е составен од 33 членови. Во Куманово КОМЗ е основана во 2013 година Комисијата е составена од дванаесет члена и никој не е член на Советот на општината. Комисијата од општина Куманово разви годишен оперативен план.

Главните активности на органите на општината за промовирање на мултикултурно разбирање и соживот, се поврзани со поддршка и соработка со граѓанскиот сектор за спроведување на иницијативите поддржани од донаторски организации. Како резултат на оваа соработка, Советот на општината донесе неколку стратешки документи, кои предвидуваат активности за развој на мултикултурализмот на општинско ниво. Во 2007 година, Советот на општината ја усвои Локалната Младинска Стратегија на општина Куманово (2008-2013), која предвидуваше активности за подобрување на меѓуетничките односи во училиштата. Напорите продолжија со донесувањето на Стратегијата за млади (2014-2019), донесена во 2013 година. Стратешките документи се со приоритет на потребата за спроведување на проекти кои промовираат мултикултурно разбирање помеѓу младите во општината. Резултатите од истражувањето спроведено од страна на општинските власти укажуваат на тоа дека растечката социјална дистанца помеѓу младите од различна етничка припадност и понатаму е проблем кој не може да се реши преку периодични напори на органите на општината и граѓанскиот сектор (Општина Куманово, 2013).

Соработката со младинскиот центар Мулти-Култи од Куманово резултираше со повеќе проекти, кои придонесоа за подобрување на комуникацијата и промоција на толеранција и дијалог меѓу младите од различни етнички групи. Некои од позитивните примери се заедничко организирање и одбележување на значајни настани (празници). Овие активности, во голема мера, имаат позитивно влијание врз меѓуетнички соживот во општина Куманово (Печијарески, 2013).

Поддршката од ОБСЕ за проектот на мултикултурализмот во образованието беше договорена со Меморандумот за соработка помеѓу Мисијата на ОБСЕ во Скопје и на општина Куманово во 2010 година, а проектот се спроведе од страна на Центарот за неформално

образование Триаголник од Скопје. Како резултат на соработката со граѓанскиот сектор беше донесувањето на стратешки документ за развој на образованието во периодот 2011-2016 година. И покрај фактот дека ниту еден член од КОМЗ Куманово не беше вклучен во работната група на Стратегијата, сепак, содржи одредби кои се однесуваат на промоција на концептот на интегрирано образование во општината:

- ☞ Воспоставување на двојазични групи во основните училишта;
- ☞ Воведување на изборни предмети за изучување на јазиците на другите етнички заедници;
- ☞ Заеднички наставни и воннаставни активности меѓу учениците од различна етничка припадност;
- ☞ Формирање на три младински центри (Општина Куманово, 2010).

Акцискиот план предвидува реализација на активности во 16 основни и 4 средни училишта, кои работат во општината. Во Куманово, од септември 2015 година има 9 двојазични групи во основните и средните училишта. Реформите, исто така вклучуваат воведување на јазикот на припадниците на различните етнички заедници, како изборни предмети. Ромскиот јазик и култура е воведен како изборен предмет во неколку основни училишта во општината. Овие активности се дополнети од страна на заеднички наставни програми и воннаставни активности за учениците од различни етнички заедници запишани во основните и средните училишта во општината. Наставниот и административниот кадар од сите основни и средни училишта во општината учествува во обуките наменети за интегрирано образование.

Градинката "Ангел Шајче" е позитивен пример за интегрирано образование во предучилишните установи. Градинката учествува во проектот за интегрирано образование од рана возраст, со поддршка од УНИЦЕФ и Британската амбасада.

Увид од релевантни чинители

Сите испитаници се согласија дека состојбата со меѓуетничките односи е подобрена од етничкиот конфликт во 2001 година. Покрај тоа, сите од испитаниците се согласиле дека последиците од настаните на 9 мај 2015 година испратија порака дека со граѓаните на Куманово веќе не може да се манипулира од страна на политичките елити. Сепак, постои постојана сегрегација, која, во текот на годините стана очигледна во просторна сегрегација на граѓаните. Луѓе избираат да живеат во етнички "чисти" населби, што уште повеќе ги намали нивните меѓусебни врски и можности за соработка. Една сфера која е исклучок е деловната сфера, каде што има прагматична комуникација и соработка. Од увидот обезбеден од страна на засегнатите страни, беше очигледно дека тие се склони да ја воздигнуваат посветеноста кон мултикултурализмот на својата етничка група, додека одговорноста за сегрегација ја потенцираат кај другите етнички групи.

Како и во случајот со другите општини кои учествуваат во проектот, социјалната дистанца е особено силна кај младите луѓе. И покрај заложбите за подобрување на состојбата со сегрегацијата во училиштата, повеќето училишта во општината работат во етнички "чисти" простории и смени. Ова ги минимизира можностите на младите луѓе да се запознаат со своите врстници од другите етнички заедници, имајќи предвид дека во нивниот секојдневен живот, тие остануваат "ограничени" на населби и објекти од членовите на нивната етничка група.



Испитаниците и учесниците во расправата истакнаа дека ситуацијата на етничката сегрегација во сферата на образованието стана алармантна. Етничката сегрегација е присутна во сите училишта во општината. Дури и во училиштата каде се преземаат напори, за да се обезбедат услови за мешани етнички смени, сега ги напуштија овие принципи.

Еден позитивен пример беше обидот да се интегрираат децата на рана возраст во општинската детска градинка, која е дел од проектот Мозаик. Во основните и средните училишта, единствена можност за зближување на учениците се воннаставните активности, кои се многу ограничени, а загриженоста беше во врска со недостатокот на позитивно влијание. Некои проблеми беа покренати во врска со недостатокот на соодветна инфраструктура во училиштата. Еден од ретките позитивни примери на мултиетнички училишта во општината е основното училиште "Тони Зордумис", каде што за разлика од дополнителни активности, како што се прослави и екскурзии, ученици од различни етнички групи посетуваат заеднички часови по англиски јазик и техничко образование. Училиштето усвои програма за спроведување на активностите во сферата на интегрираното образование, како дел од учеството во проектот за интегрирано образование имплементирани од страна на МОН.

Заеднички воннаставни активности се организираат повремено, но учеството на учениците е само формално, само за да ги исполнат законските обврски. Тоа беше забележано од страна на учесниците дека напорите за воведување на меѓуетничката интеграција во образовниот систем биле иницирани по етничкиот конфликт во 2001 година. Сепак, овие иницијативи се намалуваат околу 2007 година, и покрај формалните обврски од страна на локалните власти (преку стратешки документи), состојбата со инклузивно образование во училиштата во општината само покажува тренд на назадување во последниве години.

Етничката сегрегација е најизразена кај младите луѓе. Многу од младите луѓе дури и не се гледаат во можноста за подобрување на односите со своите врстници од другите етнички групи, бидејќи поголемиот дел од нив се подготвува за барање на подобри можности за живеење во странство. Високата стапка на невработеност, политизацијата на општеството, сите придонесуваат за одгледување на етничко непријателство меѓу младите во општината. Контактите се ретки и заеднички воннаставни активности се спроведуваат само да се придржуваат до законските обврски. Заеднички активности се сведени на спортски настани, при што младите немаат соодветна околина за средба и комуникација едни со други. Учесниците на дебатата заклучија дека социјалната дистанца помеѓу младите луѓе тешко може да се надмине само преку спортски настани.

Во однос на правата на помалите етнички заедници, загриженоста е во однос на состојбата на Ромите, кои многу често се жртви на дискриминација, и нивните потреби најчесто се занемаруваат. Не постои застапеност на ромската заедница во јавните општински установи, и покрај фактот дека постојат припадници на ромската заедница, кои што ги исполнуваат сите барања за позиција во општинската администрација.

КОМЗ Куманово бил активен во некои проекти во минатото, главно по иницијатива на граѓанскиот сектор. Сепак, Комисијата не е активна во моментот, и не постои контакт и соработка со граѓаните или секторот на локалното граѓанско општество. Исто така, не постои усогласеност со законската обврска за поднесување и разгледување на препораките поднесени од страна на членовите на КОМЗ во процесите на донесување на одлуки на локално ниво.

Кумановската КОМЗ донесе Оперативен план и програма, но не ги исполнува ваквите заложби. Секоја година КОМЗ Куманово доставува годишна оперативна програма, која е усвоена од страна на Советот на општината. И покрај фактот што Советот на општината редовно ги одобрува оперативните програми, претставени од страна на КОМЗ, општинските власти не одвоија средства за реализација на предвидените иницијативи. Загриженоста е дека средствата се наменети само за задоволување на потребите на двете најголеми етнички заедници во општината - на Македонците и Албанците. И покрај фактот дека сите заедници треба да бидат застапени во локалната КОМЗ, тоа не е случај со КОМЗ Куманово. Помалите етнички заедници немаат свои претставници за лобирање за прашања од нивен интерес. Ситуацијата се влошила до тој степен што постојните членови одбиваат да присуствуваат на состаноците на Комисијата.

Незадоволството беше изразено во врска со работата на кумановскиот КОМЗ. И покрај фактот дека членовите на Локалниот КОМЗ не се членови на Советот на општината, процесот на избор не е транспарентен, со големо влијание на политичките партии. Ова резултираше во ситуација каде што најголемиот дел од членовите кои се избираат во КОМЗ претставуваат партиски интереси, а не интересот на нивните етнички групи.

Заинтересираните страни се согласуваат дека политичките партии и сензационализмот на медиумите придонесува за влошување на ситуацијата. Некои од учесниците, исто така, укажаа на потребата од поголема вклученост на политичките партии во иницијативи од овој тип. Покрај тоа, некои учесници укажаа на потребата од поефикасно учество на граѓаните во процесите на донесување на одлуки на локално ниво, преку организирање на јавни дебати и тркалезни маси, што ќе послужи како платформа за подобра соработка помеѓу општинските власти, граѓанското општество и граѓаните.

3.8 Општина Маврово и Ростуше



Општина Маврово и Ростуше се наоѓа во западниот дел на Република Македонија. Ова е рурална општина, со вкупно 8.618 жители, од кои 50,5% се Македонци, 17,2% Албанци, 31,1% се Турци, и 1.2% се останати (Државен завод за статистика, 2005).

Општина Маврово и Ростуше има формирано Комисија за односи меѓу заедниците. КОМЗ од Маврово и Ростуше е составен од 7 членови. Според Статутот на општината, сите етнички заедници кои живеат во општината се застапени со по еден претставник во Комисијата. Статутот на општината, исто така, спречува членовите на Советот на општината да бидат избрани истовремено и како членови на КОМЗ (Општина Маврово и Ростуше, 2008). Други студии поврзани со работењето на КОМЗ покажуваат дека во изминатиот период е разговарано за прашања поврзани со вработувањето на припадниците на немнозинските заедници во општинската администрација, како и соодветна застапеност на сите етнички заедници во органите на општината (Центар за стратески истражувања и документација, 2008).

Со цел да се зајакнат капацитетите на Комисијата, која се занимава со прашања поврзани со превенција на конфликти, медијација, како и промовирање на мултикултурно разбирање и соживот, членови на КОМЗ од Маврово и Ростуше учествувале во обуки организирани главно од страна на локалните и регионалните организации.

Општината прави напори за организирање на настани од мултиетнички карактер, и има задоволителна соработка со локалните граѓански организации. Постојат четири основни и едно средно училиште во општината. Сите училишта во општина Маврово и Ростуше учествуваат во проектот за интегрирано образование имплементирани од страна на МОН и УСАИД.

Увид од релевантни чинители

Учесниците во дебатите ја нагласија загриженоста во однос на партизација за прашања кои влијаат на целокупниот меѓуетнички соживот во општината. Тие потенцираат дека меѓуетничките односи во општината се стабилни, без проблеми и тензии, но, исто така, дека етничкото растојание е присутно. На ниво на општината, граѓаните учествуваат во некои заеднички прослави (од секуларна природа). Она што е јасно од интервјуата со локалното население е фактот дека постои некоја комуникација и прагматична соработка. Граѓаните соработуваат и комуницираат во јавната сфера, но недостатокот на соживот е евидентно од сегрегацијата во приватната сфера: недостаток на заедничка прослава на значајни настани (свадби, религиски празници, итн), заедничко дружење, помагање едни на други. Претставниците од општинската администрација посочија дека односите помеѓу

вработените од различна етничка припадност се добри. Во општината, постојат четири (4) основни и едно средно училиште, каде што учениците посетуваат настава во етнички мешани смени.

Многу од испитаниците се на ставот дека меѓуетничките тензии се зголемуваат за време на избори. Политичките партии, кои се поделени по етнички линии, користат националистичка реторика за привлекување поддржувачи. Сензационалистичко известување на медиумите, исто така, се наведува како фактор за влошување на меѓуетничките односи во општината.

Друг фактор, кој се смета дека е важен да се спомене е високата имиграција меѓу Македонците и Албанците во општината.

Заеднички настани и прослави се ретки, а учесниците и испитаниците го припишуваат ова на просторната оддалеченост меѓу двете села. Има, меѓутоа, мешани спортски клубови.

Општината досега нема донесено ниту еден стратешки документ за меѓуетничка интеграција и мултикултурно разбирање. Во овој контекст, КОМЗ Маврово и Ростуше е активен само до степен на ангажирање на граѓанскиот сектор во мултикултурни активности во општината. Во последните неколку години, Комисијата има соработувано на проект имплементиран од страна на Македонското женско лоби. До сега, ниту членовите на КОМЗ Маврово и Ростуше, ниту пак општинската администрација, немаат учествувано во обуки за мултикултурно разбирање и меѓуетничка интеграција.

Главните забелешки за мултиетничките односи во општината се поврзани со муслиманското население, кое во Маврово и Ростуше е етнички разновидно: Албанци, Турци и Македонци. Етничката структура на населението се менува во последните години, бидејќи членовите на помалите етнички муслимански заедници (Македонци муслимани и Албанци) се декларираат себеси за дел од мнозинството муслимани - Турците.

И покрај фактот дека училиштата во општината се придржуваат на принципот на интегрирање на учениците од различна етничка припадност во исти смени и простории, претставници од образовната сфера посочуваат дека ситуацијата е далеку од оптимална. Тие сметаат дека интегрираните смени придонесуваат за тензии меѓу учениците. Наставниот кадар е мултикултурен, а училиштата се дел од проектот за интегрирано образование, имплементирани од страна на МОН.

Наставниот и административниот кадар на училиштата учествувале во активности за градење капацитети во организација на проектот. Заеднички воннаставни активности се организираат, сепак, испитаниците укажуваат на тоа дека може да се случуваат почесто. Воннаставните активности обично се поврзани со организирање на спортски настани. И покрај фактот дека училиштата имаат обврска да се воспостави соработка со училиштата од други општини, таквата соработка допрва треба да се утврди, и се должи на недостаток на финансиски средства.

Имплементацијата на повеќе заеднички наставни и воннаставни активности беше издвоена како многу важна, бидејќи етничките тензии меѓу учениците се евидентни и при најмали проблеми. На пример, учениците се желни да научат исламска филозофија, додека тие се противат на учење за христијанската филозофија. Училиштата усвоија Програма за меѓуетничка интеграција, како дел од обврските во рамките на проектот за интегрирано образование.

3.9 Општина Струга



Општина Струга се наоѓа во југозападниот дел на Република Македонија. Според пописот на населението од 2002 година, Општина Струга имаше 36.892 жители: 47,9% Македонци, 41,5% Албанци, Турци 5,4%, 1,7% Власи и 3,2% други. Територијата на општината беше проширена во 2004 година, со додавање на заедниците на Делогожди, Велешта, Лабуништа и Луково. Според новиот територијален и демографскиот состав на општина Струга, општината има 63.376 жители, од кои 32,1% се Македонци, 56,8% се Албанци, 5,7% се Турци, 1% се Власи и 4,3% други.

И покрај отсуство на конфликтни ситуации во изминатиот период, увидите од испитаниците укажуваат дека односите меѓу различните етнички заедници се стабилни, но и дека растечката социјална дистанца резултира со ко-егзистенција, наместо со соработка. Недостатокот на социјални контакти и соработка меѓу младите особено загрижува, имајќи ја предвид иднината на мултикултурното живеење во општината.

КОМЗ Струга е составена од 6 члена, односно по еден претставник од секоја етничка заедница застапена во општината. КОМЗ на општина Струга е една од ретките која функционира врз основа на Деловник за работа и оперативни планови. Во претходните години, Комисијата од Струга имала редовни месечни состаноци, на кои се дискутирало за состојбите во општината, без оглед на постоењето на етнички тензии (Печијарески, 2013). Како дел од активностите, КОМЗ Струга имала иницијатива доставена до Советот на општината и градоначалникот за воспоставување на повеќејазична радио станица за емитување специјализирани програми за меѓусебно зближување на заедниците, со поддршка на општината. За жал, овој проект не бил реализиран (Печијарески, 2013).

Претседателот на КОМЗ Струга спровел повеќе од 50 средби со граѓаните, за смирување на етничките тензии. Исто така, имало посебни средби на струшката КОМЗ со конкретни препораки доставени до Советот на општината и градоначалникот за надминување на етнички тензии. Предлогот бил во врска со организација на состанок помеѓу градоначалниците на Струга и Вевчани, за дискусија по однос на прашања за зачувување на мирот меѓу различните етнички заедници. Овој предлог бил прифатен и градоначалниците донеле заеднички заклучоци и препораки, кои резултирале во смирување на тензиите (Печијарески, 2013).

Сепак, работата на КОМЗ Струга на некој начин се влоши во последните неколку години. Увидите од релевантните засегнати страни покажува дека средбите се ретки до непостоечки, а активностите се ограничени на минимум. И покрај фактот дека членовите на КОМЗ Струга и општинската администрација учествуваа во обуки за подобрување на нивните капацитети во областа на меѓуетничките односи, некои засегнати страни наведуваат скептицизам

поврзан со недостаток на лична волја за спроведување на овие вештини во секојдневното работење. Други прашања беа покренати во врска со политичките пречки во работењето на КОМЗ Струга, во која се наведува дека членовите на Комисијата често претставуваат партиски интереси, наместо интересите на нивните етнички групи.

Соработката на органите на општината со граѓанскиот сектор, особено со Фондацијата Институт отворено општество во Македонија, резултираше со донесување на стратегијата за млади 2015-2020 во 2015 година. Покрај општинската посветеност да се зголеми поддршката за имплементација на проекти за промовирање на мултикултурализмот, Стратегијата не содржи никакви други директни одредби за поддршка на мултикултурализмот меѓу младите во општината (Општина Струга 2015).

Друг резултат на соработка со Фондацијата Институт отворено општество во Македонија е развојот и усвојувањето на Стратегијата за развој на образованието во Општина Струга 2015-2020. Стратегијата става значителен акцент на развој на професионалните капацитети на наставниот и административниот кадар во училиштата во општината, вклучувајќи и развој на своите надлежности во областа на мултикултурализмот и олеснување на мултикултурно разбирање и соживот (Општина Струга 2015). Како резултат од проектот спроведен од страна на УНИЦЕФ беше отворен Младински центар во општина Струга.

Постојат осумнаесет основни и две средни училишта кои работат во општина Струга. Училиштата учествуваат во проектот на Владата за интегрирано образование. Сепак, поради голем број на причини, интеграцијата во овие училишта е ограничена. Во многу училишта, голем број ученици учат во различни смени, и многу често овие смени се организирани по етнички линии. Некои испитаници, исто така, го покренала прашањето на проблеми со наставата за учениците од помалите етнички заедници, кои се соочуваат со недостаток на материјали за учење и објекти, но властите не посветуваат внимание на овие проблеми. Постојат некои заеднички воннаставни активности, кои главно, се однесуваат на учество на натпревари и заеднички прослави. Неколку од испитаниците посочиле дека нема заеднички наставни активности. Во овој контекст, загриженоста беше во однос на правата на помалите етнички заедници, како и дека учениците од овие етнички групи се жртви на дискриминација во сферата на образованието, бидејќи постои недостаток на основна инфраструктура за нивно соодветно образование.

Основното училиште "Браќа Миладиновци", како и други училишта во општината, се дел од проектот за интегрирано образование спроведено од страна на МОН и УСАИД. Сепак, спроведувањето на проектните активности е ограничено на воннаставните активности, како што се спортски настани, културни манифестации и заеднички екскурзии и прослави. Училиштето обезбедува настава на три јазици - македонски, албански и турски јазик, со ученици кои посетуваат настава во етнички мешани смени. Училиштето учествува во проект за мултикултурно разбирање спроведен од страна на Македонскиот центар за меѓународна соработка (МЦМС).



4. Заклучоци и препораки



Од анализата на состојбата со мултиетничкото разбирање и соживот во деветте целни општини произлегуваат следните заклучоци:

1. Генерално, меѓуетничките односи во целните општини се сметаат за стабилни. И покрај фактот дека најголем дел од испитаниците биле склони да ги презентираат овие односи позитивно, дебатите овозможија увид во нови тензии и незадоволство, што се покажа како важен дел од севкупната проценка на ситуацијата во целните општини. Покрај тоа, постои очигледна тенденција меѓу засегнатите страни (без оглед на нивната етничка припадност) да се нагласи придонесот на нивната етничка група за зачувување и одржување на мирољубиви односи во општината, додека одговорноста за сегрегација се пренесува врз другите етнички групи.
2. Прегледот на ситуацијата во деветте општини покажува дека тие се соочуваат со слични проблеми, кои се изразени во различни степени. Еден од клучните проблеми во однос на меѓуетничките односи е поголема социјалната дистанца и сегрегација, и кај возрасните и кај младите луѓе. И покрај тврдењата на соработка и комуникација, беше очигледно дека постојната комуникација се базира на прагматизам, а контактите во приватната сфера обично се избегнуваат. Во некои општини, растечката социјална дистанца има влијание на просторна сегрегација на населението, односно живеење во етнички "чисти" населби. Оваа ситуација, пак, може понатака да ја попречува можноста за развој на мултикултурно разбирање и соживот меѓу граѓаните.
3. Неочекуван увид од релевантните засегнати страни е тврдењето дека тие ги доживуваат верските разлики, како основа за ограничување на нивната комуникација со граѓаните од другите религии во приватната сфера. Ова тврдење постојано се истакнува во речиси сите целни општини. Посебни напори треба да се направат за да се осигура дека граѓаните (и возрасните и младите) се запознати со основните постулати на различните религии кои се практикуваат во општината, како и аспектите на толеранција и соживот кои се дел од верските учења.
4. Општините Брвеница, Врапчиште, Гостивар, Јегуновце, Кичево и Тетово се во процес на спроведување на донесените стратегии за подобрување на мултиетничкиот соживот. Спроведувањето на овие стратегии, сепак е со разновидна динамика и ефикасност. Еден значаен дел од општините во кои се усвоени стратешки документи за мултикултурно разбирање, го ограничуваат нивниот ангажман исклучиво на активностите во сферата на образованието

(каде што постои синергија со други иницијативи). Една од главните причини за ова се ограничените финансиски средства на располагање на општинските власти. Ова особено се однесува на организирање на активности, како што се заеднички прослави, културни манифестации, фестивали, како и обезбедување на поддршка на локалните граѓански организации за спроведување на иницијативи за промоција на мултикултурализмот во општините. Треба да се направат понатамошни напори, за да се осигура дека локалните власти се придржуваат кон стратешките определби.

5. Еден аспект особено е исполнет со пречки во процесот на спроведување - надминување на јазичните бариери меѓу граѓаните од различно етничко потекло. Иако стратешките документи предвидуваат воведување на јазични курсеви (возрасни) и изборни наставни предмети (деца) за учење на јазиците на другите етнички заедници, овие активности се спроведуваат во само мал дел од целните општини. Ова прашање е од особен интерес, имајќи предвид дека кај голем дел од соговорниците наведени се јазичните бариери, како еден од најважните фактори за одржување на социјална дистанца меѓу различните етнички групи. Треба да се направат посебни напори (преку соработка со органите на локалните власти, образовниот сектор, граѓаните, граѓанскиот сектор) да се создадат услови за спроведување на оваа обврска.
6. Комисиите за односи меѓу заедниците генерално работат во рамките на мандатот предвиден во правната рамка. Сепак, анализата на нивните активности, како и увидот од релевантните засегнати страни покажуваат дека овие тела не ги користат целосно нивните капацитети за интервенција во сферата на меѓуетничките односи. Беше очигледно дека засегнатите страни знаат многу малку или немаат воопшто познавање за постоењето и работата на овие тела. Постои потреба од поголема вклученост во иницирањето и спроведувањето на активностите за развој на мултикултурализмот, како и почести директни средби со граѓаните. Во овој контекст, треба да се напомене дека КОМЗ се соочуваат со значителни тешкотии во работењето: недостаток на оперативни буџети и административна поддршка за одржување на своите редовни активности.
7. Во сферата на образованието, стратешките определби се во фаза на имплементација. Тоа се должи на фактот дека голем дел од стратешките определби во областа на образованието се усогласени со паралелни активности и проекти. Предвидените активности се спроведуваат без поголеми проблеми во училиштата на целните општини. Меѓутоа, проблемот на социјална дистанца беше истакнат со загриженост од страна на испитаниците. Во многу училишта во целните општини учениците посетуваат настава во различни простории и смени, со што нивните меѓусебни врски се практично непостоечки. Исто така, испитаниците информираат дека заедничките активности меѓу учениците од различна етничка припадност се реткост, а во поголемиот дел од случаите на учеството на учениците е само формалност.
8. Претставниците од деловниот сектор наведуваат дека граѓаните од различни етнички групи често соработуваат, и дека ова е една сфера каде што културните разлики имаат најмалку значење. Повеќе испитаници ја посочиле нивната подготвеност за поддршка на активностите за развој на мултикултурниот соживот. Понатамошни напори треба да се направат и да се искористат за придонесот на деловниот сектор за сеопфатно подобрување на меѓуетничките односи во целните општини.



9. Генерално, меѓуетничките односи во целните општини се оценуваат како стабилни, без поголеми конфликти. Ова беше случај и во општините Куманово, Маврово и Ростуше и Струга. Сите испитаници укажуваат на постоење на традиција на почитување и соработка помеѓу етничките заедници, кои треба понатаму да се развиваат. Сепак, загриженоста беше истакната на растечката социјална дистанца и поделба меѓу младите луѓе, и покрај напорите за нивно зближување. Иако во општините Куманово, Маврово и Ростуше и Струга немало систематски заложби за подобрување на меѓуетничките односи, Куманово и Струга соработувале со граѓанскиот сектор за таквите иницијативи. Резултатите од оваа соработка се повеќе стратешки документи во други сфери, кои сепак содржат одредби за подобрување на меѓуетничките односи.
10. Анализата на меѓуетничкиот соживот и неговата промоција во деветте целни општини покажува дека руралните општини се во понеповолна положба за остварување на стратешките цели. Сегрегацијата во физички оддалечени и етнички сегрегирани локални заедници, ја попречува можноста за здружување на граѓаните од различни етнички групи. Организирањето на заеднички настани е потешко, особено со поглед на ограничените финансиски средства за нивна реализација. Во одредени случаи, интервјуата покажаа недостаток на свест за мултикултурниот карактер на општината, кога некои од испитаниците посочиле дека нивното село е етнички "чисто", не постои потреба за активности за промоција на мултикултурализмот. Дополнителна поддршка (финансиска, логистичка) треба да се обезбеди за овие општини, со цел да ги исполнат нивните стратешки определби.
11. Беше очигледно од интервјуата и јавните дебати, дека во многу случаи развојот на мултикултурализмот се смета за прашање што ги засега односите меѓу припадниците на најголемите етнички заедници - Албанците и Македонците.. Јавните дебати покажаа дека припадниците на помалите етнички заедници, често се оставени зад процесите на донесување одлуки и дека тие се постојано подложени на дискриминаторски практики. Треба да се направат повеќе напори за да се обезбеди вклучување на помалите етнички заедници во сите аспекти на дизајнот и спроведувањето на иницијативите на локално ниво.



Библиографија



BONA MENTE: Поддршка на Комисиите за односи меѓу заедниците. (2011). Policy Brief Комисиите за односи меѓу заедниците. Здружението Институт за развој на заедницата.

Георгиева Л., Велковски, З., и Дамовска, Л. (2014). Улогата на високото образование во поттикнување на меѓукултурниот дијалог и разбирање во мултиетничко општество - случајот на Република Македонија. Меѓународниот весник за образование и наука, 125-136.

Македонски центар за граѓанско образование. (2011). Зајакнување на мултиетничка соработка во општините: Извештај од студијата за основно ниво. Скопје.

Државен завод за статистика. (2005). Попис на населението, домаќинствата и становите во Република Македонија 2002 година Скопје: Државен завод за статистика.

Бакиу, Б., Димитровска, М., & Брава, А. (2016). Како до вистински интегрирано образование во Република Македонија? Скопје: ЕПИ.

(2002). Закон за локалната самоуправа. Службен весник на Република Македонија бр. 5 од 29.01.2002.

Крстеска-Папиќ, Б., Билал, С., Емин, О., Сузана, М.-С., Ачковска-Лешковска, Е., & Стојковски, С. (2015). Концепција за интеркултурно образование.

Меѓуетничка соработка на Средните училишта од Врапчиште и Кочани. (2016, March 16). Проверено на 23 септември, 2016 година, од A1on: <http://a1on.mk/wordpress/archives/591689>
Министерство за образование и наука. (2014). Стратешки план Министерство за образование и наука 2015-2017. Скопје: Министерство за образование и наука.

Министерство за образование и наука на Република Македонија. (2010). Чекори кон интегрирано образование во образовниот систем на Република Македонија. Скопје: Министерство за образование и наука на Република Македонија.

Наскова, З., Мехмети, М., & Имери, Ш. (2013). Меѓукултурни политики и практики во општините Гостивар, Тетово, Кичево, Брвеница, Врапчиште и Јегуновце. АДИ.



Општина Брвеница. (2014). Стратегија за развивање на мултикултурниот дијалог во општина Брвеница.

Општина Врапчиште. (2014). Стратешки план за подобрување на меѓукултурно разбирање во Општина Врапчиште.

Општина Гостивар. (2014). Стратегија за развивање на мултикултурниот дијалог во општина Гостивар.

Општина Јегуновце. (2014). Стратегија за развивање на мултикултурниот дијалог во општина Јегуновце.

Општина Кичево. (2014). Стратешки план за подобрување на меѓукултурното разбирање во општина Кичево.

Општина Куманово. (2010). Стратегија за развој на образованието на општина Куманово (2011-2016).

Општина Куманово. (2013). Стратегија за млади 2014-2019.

Општина Маврово и Ростуше. (2008). Статут на Општина Маврово и Ростуше.

Општина Струга. (2015). Стратегија за млади 2015-2020.

Општина Струга. (2015). Стратегија за развој на образованието на општина Струга 2015-2020.

Општина Тетово. (2014). Стратешки план за подобрување на меѓукултурното разбирање во општина Тетово.

Печијарески, М. (2013). Социјалната интеграција и менаџирањето на етничките разлики во Република Македонија: јавни политики и практики на локално ниво. Скопје: Институт за Социјална Демократија "Прогрес".

Реализација на програмата за соработка со родителите. (2015). Проверено на 10 октомври 2016, од Нансен Модел за Интегрирано Образование: <http://nmie.org/index.php/mk/pocetna/20-news-mk/1295-implementation-of-the-program-for-cooperation-with-parents>

Секретаријат за спроведување на Охридскиот рамковен договор. (2015). Преглед на Охридскиот рамковен договор за социјалната кохезија.

Центар за стратегиски истражувања и документација. (2008). Комисии за односи меѓу заедниците во општините во Македонија Извештај од истражување.



Прилог 1. Листа на интервјуирани испитаници

Општина Брвеница		
Име на испитаникот	Институција /Сектор	Дата на интервју
Изаир Иџази	Виена Парк (деловен сектор)	07.09.2016
Јусуф Шаини	Раководител на Одделението за животна средина, планирање и локален економски развој (општинска администрација)	07.09.2016
Хаким Рамадани	Раководител на одделение за јавни набавки (општинска администрација)	07.09.2016
Ајдин Абдулаи	Директор на основно училиште „7 Март“ (образование)	07.09.2016



Општина Брапчиште		
Име на испитаникот	Институција /Сектор	Дата на интервју
Абидилбари Ебиби	Раководител на Одделението за локален економски развој (општинска администрација)	03.09.2016
Несет Даути	Раководител на Одделението за образование (општинска администрација)	03.09.2016
Љубица Петроски	Психолог во основно училиште „Брапчиште“ (образование)	03.09.2016
Нурдан Фејзулаи Бекири	Наставник во основно училиште „Брапчиште“ (образование)	03.09.2016



Општина Јегуновце		
Име на испитаникот	Институција /Сектор	Дата на интервју
Петре Јанковски	Основач на „Профиниш“ (деловен сектор)	14.09.2016
Дарко Спасовски	Секретар на Општина Јегуновце (општинска администрација)	14.09.2016
Воислав Антовски	Службеник за локален економски развој и урбанизам (општинска администрација)	14.09.2016
Бранка Марковиќ	Психолог во основно училиште „Симче Настоски“ (образование)	14.09.2016
Селвије Селмани	Наставник во основно училиште „Симче Настоски“ (образование)	14.09.2016



Општина Кичево		
Име на испитаникот	Институција /Сектор	Дата на интервју
Никола Алампиоски	Инженер во „Линди лтд.“ (деловен сектор)	22.09.2016
Дејан Илиоски	Службеник за локален економски развој (општинска администрација)	22.09.2016
Ибраим Коча	Член на КОМЗ Кичево	22.09.2016
Муамед Алиоски	НВО Месечина (граѓански сектор)	22.09.2016
Рахим Пињоли	Директор во основно училиште „Санде Штерјоски“ (образование)	22.09.2016
Анета Божиновска	Педагог во основно училиште „Санде Штерјоски“ (образование)	22.09.2016



Општина Тетово		
Име на испитаникот	Институција /Сектор	Дата на интервју
Артон Нуредини	Туристичка агенција „Арсими компани“ (деловен сектор)	14.09.2016
Енвер Бекири	Раководител на Одделот за култура и спорт (општинска администрација)	07.09.2016
Славица Серафимовска	Раководител на правно одделение (општинска администрација)	07.09.2016
Адем Идризи	НВО Хендимак (граѓански сектор)	07.09.2016
Харун Редепи	Директор во основно училиште „Миџени“ (образование)	07.09.2016
Шпреса Исеини	Директор во основно училиште „Лирија“ (образование)	14.09.2016



Општина Куманово		
Име на испитаникот	Институција /Сектор	Дата на интервју
Пандора Мишевска	Директор во „Студио МТК“ (деловен сектор)	20.09.2016
Цоки Ристоски	Раководител на Одделот за култура и спорт (општинска администрација)	20.09.2016
Африје Сулејмани	Службеник (општинска администрација)	20.09.2016
Арбен Џемаили	Асоцијација за култура „Визија-М“ (граѓански сектор)	20.09.2016
Марјан Младеновски	Професор на Факултет за бизнис и администрација „Евро колеџ“ (образование)	20.09.2016
Весна Димитриеска	Психолог во основно училиште „Тони Зордумис“ (образование)	20.09.2016



Општина Маврово и Ростуше		
Име на испитаникот	Институција /Сектор	Дата на интервју
Ајбеан Ајдини	Раководител на правно одделение (општинска администрација)	04.10.2016
Диди Џафери	Директор на Дирекцијата за заштита и спасување (општинска администрација)	04.10.2016
Елвира Ејупи	Локален економски развој (општинска администрација)	04.10.2016
Радмила Здравковиќ	Педагог во средно училиште „Маврово Ростуше“ (образование)	04.10.2016
Јасмина Нанковска	Психолог во средно училиште „Маврово Ростуше“ (образование)	04.10.2016
Фемија Сулејмани	Социолог во основно училиште „Ѓорѓи Пулевски“ (образование)	04.10.2016
Џулиета Салиу	Психолог во основно училиште „Ѓорѓи Пулевски“ (образование)	04.10.2016



Општина Струга		
Име на испитаникот	Институција /Сектор	Дата на интервју
Орхан Чане	Одделение за локален економски развој (општинска администрација)	16.09.2016
Владислав Жупан	Раководител на Одделението за локален економски развој (општинска администрација)	16.09.2016
Стефан Малески	Едукатор во НВО „Порака Нова“ (граѓански сектор)	16.09.2016
Вело Филкоски	Помошник Директор во основно училиште „Браќа Миладиновци“ (образование)	16.09.2016
Лорета Матовска	Педагог во основно училиште „Браќа Миладиновци“ (образование)	16.09.2016



Општина Гостивар		
Име на испитаникот	Институција /Сектор	Дата на интервју
Њомза Селими	Раководител на правното одделението (општинска администрација)	23.09.2016
Нафије Зендели Зибири	Раководител на Одделението за образование, спорт и култура (општинска администрација)	23.09.2016
Бејтула Заими	Директор на основно училиште „Исмаил Кемали“ (образование)	23.09.2016
Сашо Шарески	Директор на основно училиште „Гоце Делчев“ (образование)	23.09.2016
Мухамед Точи	НВО Месечина (граѓански сектор)	23.09.2016
Музафер Таири	Прогрес Пазари (деловен сектор)	23.09.2016

*Анекс 2. Организирани дебати*

Општина	Датум
Брвеница	28.09.2016
Јегуновце	29.09.2016
Тетово	29.09.2016
Куманово	30.09.2016
Маврово и Ростуше	04.10.2016
Гостивар	06.10.2016
Кичево	12.10.2016
Врапчиште	13.10.2016
Струга	14.10.2016

